

The Project Gutenberg eBook of Martta, by Theodolinda Hahnsson

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Martta

Author: Theodolinda Hahnsson

Release date: December 2, 2014 [EBook #47510]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MARTTA ***

E-text prepared by Tapio Riikonen

MARTTA

Kirj.

TH. HAHNSSON

Werner Söderström, Porvoo, 1891.

SISÄLLYS:

1. Haalmanska.
2. Jylhämäki.
3. Palvelustyttö.
4. Kasvatustuumia.
5. Rehellisyys maan perii.
6. Maalle-muutto.
7. Kirkkomatkalla.
8. Rakkaita vieraita.
9. Vihkiäiset.
10. Martan kodissa.
11. Onni vaihtelee.
12. Ristimäellä.
13. Neuvon-antajat.
14. Lapsuudenkoti.

HAALMANSKA.

"No hyvänen aika, tuolla tulee Herralan armo meille, koska ajoi pihaan ja kuuluu kysyvän Haalmanskaa, enkä vielä ole joutunut korjaamaan päivällistä pöydästä. Severi, joudu pian, vie nämät ruoat takakammariin; saisin edes pöydän pyyhityksi. Kas niin, tulkoon nyt vain!"

Herralan paronitar astui sisään.

"Hyvää päivää, Haalmanska!" "Jumal' antakoon! Armo on hyvä ja istuu keinutuoliin. Severi laittoi sen minulle. — 'Äidillä, jolla aina käy hienoja vieraita', sanoi hän, 'täytyy olla hyvä tuoli', ja mukavasti siinä istuukin; armo on hyvä ja koettaa."

"Tässähän varsin mainiosti keinuu."

"Niin minustakin. Äijäni on timpermanni, eikä joudu tuollaisia tekemään, mutta Severi poikani, hän kyllä puusta irti saa vaikka mitä."

"Mutta, Haalmanska hyvä, minä nyt taas tahtoisin teitä toimittamaan minulle taitavaa kyökkipiikaa."

"Jaa, niin kai; kyllähän niitä päästötodistuksia minulla on, jos ne sitte vain muuten ovat sopivia; ruvetaan niitä tarkastamaan. Tässä nyt on yksi, Viinu Aaltosen. — Hän palveli toissa vuonna everstillä ja viime vuonna herasyörinkillä ja tänä vuonna pappilassa."

"Ai, hän on muuttanut joka vuosi, en häntä uskalla ottaa."

"No kun ei passaa, niin tässä on toinen — Henriika Simoliin, hän on Puupakan kartanossa palvelut ja osaa olla sisällä ja kyökissä; ehkä minä annan armolle hänen, kyllä minä olin päättänyt pitää häntä everstinnaa varten, sillä heiltä menee köksä pois, kun tuli vääpelin kanssa naimisiin. — Severi kuules!"

"Hää".

"Tule tänne, poikani."

Severi, pitkä, kaunis mies, jonka kähäräiset hiukset olivat keltaiset kuin Längelmäen pellavat, tuli nyt sisälle ja kumarsi, kysyen: "Mitä, äiti, tahdotte?"

"Onko se Riikan-Kallu jo vääpeli, joka everstin Marin nai?"

"On".

"No saat mennä sitten, pane myöskin ovi kiinni perääsi, minä en kärsi, että lapset kuulevat, mitä näin kahdenkesken puhutaan."

Severi meni tottelevaisesti kuin lapsi ja Haalmanska lisäsi: "Kyllä minä sen oikein muistin." —

"Minä nyt siis otan tämän päästötodistuksen, mutta milloinka minä saan tyttöä puhutella?"

"Kyllä hän pyhänä tulee armon luo, ennen hän ei pääse. Minun täytyy nyt hankkia everstinnalle toinen, tulee sovittaa aina sillä tapaa, kuin parahiten sopii."

"Kiitoksia vain, Haalmanska toimittaa nyt sitten, että tyttö tulee. 100 markkaa hän saa vuosipalkaksi."

"Niin, sama määrä hänellä on ennenkin ollut."

"Hyvästi!"

Paronitar meni, vaan samassa toinen rouva astui sisään.

"Hyvää päivää, snälla madam Haalman."

"Jumal' antakoon! Kapteenska Plomroos on hyvä ja istuu. Kapteenska varmaankin tarvitsee palvelustyttöä."

"Joo, minä tarvitse oikein snälli flikka. Minä tarvitse huusa, snygi, luotettava ja puhdasmuotoinen. Ei saa springa ulkona yöllä, täytyy olla hyvä, auttaa aina, kun minä tahto. Minä maksa sata — sata ja kymmenenkin markka, mutta pitää olla sievä, nätti, kiltti tyttö. Söta madam, toimitta nyt."

"Kyllä herasyörinkillä on oikein kelpo tyttö, jahka minä käyn kysymässä, vieläkö hän sinne jää. Herrasväki pitää paljon hänestä, mutta kun he eivät anna niin suurta palkkaa kuin kapteenska, niin ehkäpä tyttö lähtee; tuleehan minun sitten taas toimittaa toinen heille, mutta mitäs sillä väliä on, koska

olen tämän toimen työkseni ottanut. Juosta sitä täytyy tässä virassa kovasti, mutta enhän minä vaivojani lue."

"Jaa, kyllä minä maksa madami, ei minä tahto vaivata ilman palkka."

"Kyllä minä sen tiedän, en minä sitä tarkoittanut, mutta en minä mitään maksua ota, ennenkuin kauppa tehty on; sitten vasta saan kapteenskalta markan ja tytöltä toisen. Sellaisen taksan olen pitänyt."

"Niin, madam Haalman toimitta kaikki hyvin! Minun täytyy nyt mennä. Adjö. Adjö, snälla madam!"

Kapteenska meni ja Haalmanska rupesi kiireesti pukemaan yllensä, mennäksensä tapaamaan herasyörinkin palvelustyttöä. Hän oli jo valmis lähtemään, mutta huusi vielä miehellensä: "Santeri, kuules, pane avain porstuan akkunan päälle, kun ulos menet, ja Severin täytyy nyt oitis lähteä vettä tuomaan rannasta."

"Kyllä häntä huolta pidetään avaimesta", vastasi Haalmanni, ja hänen muijansa aikoi juuri lähteä ulos, kun ovi kävi ja sisään astui neiti Viirinen.

"No hyvänen aika! Juuri olin menemäisilläni pois; olipa onni, ett'en ehtinyt. Röökinä on hyvä ja istuu."

"Kiitoksia! Tulin taas pyytämään teitä hankkimaan meille palkollisia; sisareni ja minä olemme kovin tyytyväisiä Taavaan. Hänpä jo on pari vuotta meillä palvelut."

"Sepä on varsin hauskaa, kyllä Taava onkin enemmän vakaanpuolinen tyttö, ei häntä koskaan asevoillien rinnalla näe kävelemässä. Minä koetan aina sen mukaan heitä sovittaa kuhunkin paikkaan, kuten parahiten luulen heidän tulevan toimeen. Kapteenska Plomroosi meni tästä juuri vast'ikään ja hän sanoi: 'Söötä madam, toimittakaa nyt minulle oikein snälli tyttö', ja minun nyt tietysti hänellekin tulee hankkia hyvä palvelia. Hän on kovin hyvä ihminen, tuo kapteenska, erinomaisen heveli — 'söta snälla madam', hän aina sanoo minulle. Mutta mihinkä virkaan röökinä nyt tarvitsisi palveliaa, kyökkiin vaiko sisälle?"

"Minä tahtoisin tallirengin Impelään. Agaata sisareni kanssa tuumasimme, että teidän poikanne, joka osaa vähän kaikkia, olisi erinomaisen sopiva maalla. Eihän siellä aina saa kaikellaisia ammattimiehiä käsiinsä, ja sitä paitsi hän kuuluu olevan viinaan menemätön. On erittäin tärkeä, että sinne saamme kelvollista väkeä, kun itsekin talvella olemme kaupungissa."

"No niin, kyllähän Severi täälläkin työtä saa, mutta onhan se työ siellä hakematta. Mitä röökinä palkkaa maksaa?"

"Sataviisikymmentä markkaa. Mutta onko poikanne hevosia tottunut hoitamaan?"

"No ei vaan, hevosten hännässähän se on juossut pienestä vesasta — näkeekö röökinä, kun lapset meillä olivat melkein liikaakin karttusia ja pojat varsinkin, niin nuorempi sisareni, joka on naituna kototorppaamme, Jylhämäkeen, otti Severin sinne jo pienenä. Heillekin sitte myöhemmin tuli noita Jumalan lahjoja; kaksi tytärtä on jo aikahista ja kolmas kahdentoista-vuotias. Meiltä Herra on korjannut, ett'ei ole jäänyt muuta kuin kolme poikaa eloon."

"Vanhako Severi on?"

"Niin hän nyt on, että on asevelvollisuutensa suorittanut. Janne poikani, joka on suutarin opissa, on tulevana kesänä toista vuotta reservissä. Kallu on aivan kaukana renkipoikana eräällä herasyörinillä. Severi hoi, tule tänne." Severi tuli ja hänen äitinsä tuskin antoi hänen kumartaa, ennenkuin sanoi: "Viirisen röökinät tahtoisivat sinua tallirengiksi Impelään. Saat oitis pestin, jos menet. Sataviisikymmentä markkaa on vuosipalkkasi."

"Saahan tästä mennä, kyllä minä rupean."

Kauppa siis tehtiin ja pesti annettiin.

"Mutta minä tahtoisin vielä nuoren tytön myöskin", sanoi neiti Viirinen, "vaan en täältä kaupungista, ne ovat tähän aikaan kovin huonoja, maalta me tahtoisimme siivon ja puhtaan tytön. Ei hänessä saa olla mitään nyppyä eikä näppyä, sillä me tarvitsemme häntä lapsenhoitajaksi."

"Hei, mistähän röökinät nyt ovat lapsen saaneet?"

"Veljemme, joka kuoli, jätti hoidettavaksemme pienen orpotytön. Lapsen äiti on jo pari vuotta ollut kuolleena."

"Onhan niitä piikatyttöjä täällä, mutta kuten röökinä sanoo, ovat ne enemmiten huikentelevaisia. Mutta Lindgrenin hantelsmannilla on hiljan maalta tullut tyttö, hän on sievä ja osaa, luulen, vähän vaatetten silitystäkin, ei hän klanssia osaa, mutta tavallisia tärkkivaatteita varmaankin luulen hänen osaavan silittää."

"Ei, ei, me tahdomme suorastaan maalta, jotta itse saatamme opettaa häntä mieleemme mukaan. Pääasia se, että hänellä on hyvät tavat, sekä että hän on virkku heräämään."

"No mutta Manta sisareni, hän nyt aina oli, kuin kukko, niin aikainen aamusin, jos tyttärensä tulevat häneen, niin kylläpä heidän pitäisi heräämään. Tietysti he eivät ole niin taitavan taitavia, kuin täällä moni tyttö on, mutta kyllä he vikkeliä ovat sormistaan olleet. Severi, kummanko luulet paremmin passaavan, Miinanko vai Martan?"

Severi punastui kovin, mutta vastasi kuitenkin, silmät maahan luotuina:
"kyllä Martta paremmin sopii palvelukseen menemään; tati tarvitsee Miinaa kotona, hän on tottunut kaikellaisiin miehenkin töihin, mutta Martta on sukkelampi naisväen toimissa."

"Paras on siis, että kirjoitatte Martalle. Koska luulette vastausta saavanne?"

"Kyllä siihen vähän pitkästi aikaa kuluu, sillä tästä on koko seitsemän penikuormaa Jylhämäkeen."

"Saa sieltä vain parissa viikossakin tiedon", vakuutti Severi.

"Toimittakaa siis tyttö meille."

"Kyllä, kun nyt muuten vain hyvin lykstäisi. Severin luulen ainakin toimeen tulevan, sillä hän osaa mitä tahtoo: hän muuraa, maalaa ja tekee joka sorttia, vieläpä soittaakin. Asevelvollisena hän oli musiikissa."

"No niin, asia on siis päätetty. Minun on kiire kotia. Agaata sisareni varmaankin ihmettelee, missä näin kauan olen viipynyt. Hyvästi, Haalmanska!"

Neiti Viirinen meni.

"Hohoh, vai ovat he nyt saaneet lapsen hoidettavakseen — mutta jos sattuisivat miehen saamaan ja omia kakaroita, — ei taitaisi orvolle syntyä hyviä päiviä, Kyllä he hyviä ovat, mutta tokkohan sopinevat lapsia kasvattamaan; kaiken pitää käymän tahdin mukaan kuin lukkarin veisu."

Haalmanni, joka oli tullut takakammarista sisälle, otti piippu-nysän suustaan, sylkäsi ja sanoi: "Agaata röökinä on jo hyvän matkaa neljännelläkymmenellä ja Kunigunda röökinä — onhan tuo vähän nuorempi, mutta mitäpä he enään naimisiin menisivät."

"Severi, kirjoita nyt Martalle, minulta se käy niin kankeasti, ett'ei siitä tule mitään, kun en ole kansakouluja käynyt kuten sinä."

"En minä, äiti kirjoittaa vain, en minä niitä kaikkia muista, josta äidille puhuttiin."

"Täytyy kai minun sitten." Ja Haalmanska meni sisarentyttäreelleen kirjoittamaan kirjettä.

2. Jylhämäki.

Mäen rinteeseen, keskelle synkkää korpea oli Jylhämäen torppa rakennettu; sen vasemmalle puolen pohjoiseen päin kohotti Jylhävuori kanervaista harjaansa ja etelään päin oli avarat metsät, jotka monijatkoisina ulottuivat niin etäälle, että katosivat taivaanrannalle sinertävään raitaan. Torpan itäisellä puolella oli laakso, jossa siellä täällä näkyi torppia ja välkkyvä metsälampi, joka kostutti ympärillään olevia niittyjä ja peltoja. Lammen rannalla oli pari ruuhta puoleksi maalle vedettynä laiturin viereen ja nuori kahdeksantoista-vuotias tyttö seiso i laiturilla ja huuhtoeli jalkojansa. Hän oli ollut katiskoita kokemassa eikä saanut soutamalla ruuhta hyvin rantaan. Hän siis astui suorastaan veteen, ja veti niin ruuhensa maalle, mutta kun ranta oli rutainen, tulivat hänen jalkansa ihan likaisiksi, vaan tyttö oli ne nyt puhtaaksi huuhtonut. Hän otti laiturilta koppasen, jossa oli kaloja ja tarkasteli niitä ikään kuin olisi koetellut tottunein silmin niitten painoa arvata, sitten hän verkalleen lähti Jylhämäen torppaa kohti kulkemaan. Samassa varis räakkyi, kraa, kraa; tyttö katsoi ympärilleen ja näki koko varisparven istuvan lähellä olevassa puussa. "Hutsii, hutsii, vai siellä te räakytte", huudahti tyttö, "kyllä minä teitä opetan tulemasta tänne, te pahan-ennustajat, te ohransyöjät — pois vain, täältä pois kaikki mustan-harmaat menkööt, ilolinnut, pienet sirkut kaikki tänne tulkoot — hutsii!" Tyttö lauskahutti iloisesti käsiänsä

yhteen, ja varisparvi lensi peljästyksissään puusta pois sekä asettui kirkuen etäämmälle metsään. "Kas niin vain, täytyihän teidän mennä, nyt minä vuorostani rääkyn:

"Minä olen metsän kukka
Nurmikolla täällä,
Olen lintu laulavainen
Vehreen oksan päällä.

Lapsuuteni kumppani hän
Lähti kaukomaille,
Lähti pois ja jätti minun
Ystävätä vaille.

Minun jos hän unhottaisi,
Ei hän mull' oo luotu,
Mutt' en toista kullaks ota
Vaikka oiskin suotu."

Nuori poika tuli metsästä päin polkua pitkin ja Martta sanoi: "Hyvää päivää, Kustu! mitä Kontion töllistä kuuluu?"

"Päivää! Ei mitään erittäin, kävin maantietä korjaamassa. Saitko paljokin kaloja katiskoista?"

"Ei näitä paljoa ole, ehkä leiviskän verta."

"Onko emäntä kotona?"

"Kyllä kai."

"Toin hänelle kirjeen, sain kartanosta sen, kun kävin kuulustamassa, oliko Hämeen Sanomia tullut."

"Kirje! Onko se äidille, kah, onhan se! Mitä lieneekään?"

"Kas kun oikein kävit punaiseksi, luulit Severiltä sen olleen —"

"Orpanaltani? En ikään luullutkaan; vaikka saattaisihan se ollakkin — ehkä hän jotakin tädin asioista kirjoittaa äidille."

"Niin, ja sinusta."

"Mitäs hän minusta? — Kyllä kaupungissa tyttöjä on, ei siellä joudu muistamaan kaikkia, joita täällä Jylhämäen rotkoissa kasvaa."

"Mutta sen minä tiedän, että jos minua vietäisiin asevollina vaikka Lappeenrantaan asti, niin en minä Jylhämäen Marttaa unhottaisi."

"Hm, sepä on vahinko, sillä sinä olet hyvä poika, ja jota sinä muistat, sen sopisi myöskin sinua ajatella, mutta minä en sinua muista paitsi silloin, kuin sinun edessäni näen."

"Hyvästi Martta, vie tämä kirje äidillesi."

"Jumalan haltuun Kustu! Älä ole pahoillasi." Martta otti kirjeen ja meni tupaan, mutta Kustu palasi jälleen Kontioon.

"Tuossahan meidän Marttakin jo tulee", sanoi Martan äiti, "saitko paljonkin kaloja? Näytäppäs!"

"Tässä!" Martta kurkotti kirjettä äidillensä.

"Hm. — Onko tämä kala? Etkö kaloja saanutkaan?"

"Niin kaloja, onhan niitä leiviskän verta. Tässä ne ovat." Martta toi nyt kopan äidillensä.

"Onpa sinulla koko joukko. Mene nyt Maalun kanssa niitä perkaamaan, Miinalla on muuta työtä. Mikäpä sinunkin hajamieliseksi teki, en sinussa sitä vikaa ennen ole havainnut."

"Ajattelin, että mitä tuossa kirjeessä lienee?"

"Jaa niin, kirje, lueppas se ensin, en minä näekkään hyvin, lasini ovat tulleet kovin epäselviksi."

Maalu tuli peräkammarista, uteliaasti kysyen: "Mitähän siinä kirjeessä on?" Kun sitä nyt oli kaikin puolin tarkastettu, repäsi Martta sen auki ja luki:

Rakas sisareni!

Terveisiä paljon meiltä teille. Kaikin voimme hyvin ja toivomme teille sitä samaa. Ja että minä nyt sinulle kirjoitan, vaikka kiire on päällä, kun on se tyttöjen pestaus-aika, niin on se siihen syynä, että Impelän röökkinä kävi minun luonani ja pyysi minua toimittamaan heille lapsenhoitajaa — heillä tietysti ei itsellään ole lapsia, mutta heillä on veljentyttö, ja he sanoivat, että lapsenhoitajan tulisi olla hyvä ja virkku heräämään, eikä sillä saa olla nyppyyä eikä näppyä, ett'ei lapseen mitään tarttuisi. Minä oitis muistin, että sinä olet aamuvirkku kuten minäkin ja arvelin, että tyttäresi luultavasti tulee äitiinsä ja senhän Severikin todisti. Severikin menee rengiksi Impelään, mutta Martta tulisi olemaan kaupungissa talven, vaan kesällä maalla. Hänen, näes, tulisi aina herrasväkeä seurata. Anna tytön tulla palvelukseen, maailmalla sitä sentään oppii yhtä ja toista ja jos hän Herrassa kiinni pysyy, niin ei hänen missään hätää ole. Pian kyllä Miinakin naimiseen menee ja väki lisääntyy torpassa ja ken tietää, onko sitten semmoista paikkaa tarjolla Martalle, kuin nyt. Halusta tulisin joskus vielä kotipaikkoja katsomaan, mutta eipä sitä liikaa rahoja koskaan ole, joita sopisi maantielle ajaa. Lähettäkää vastaus niin pian kuin saatatte ja jääkää Jumalan haltuun.

Kaisa Haalmanni.

"Kaisa Haalmanni! Kas niin, oikein siinä seisoo allepiirrettynä Kaisa Haalmanni — kyllä se kirje sisareltani on. Mutta Martta, mitäpä nyt vastataan?"

"Paras että lähden, ei liiasta väestä tavaraa kartu."

"Älä, Martta kulta, meitä jätä!" huudahti Maalu.

"Kyllä aika sentään sinultakin kuluu, vaikka lähdenkin", vastasi Martta, "työ ajanhupia antaa. Tule Maalu, mennään nyt kaloja perkaamaan."

"Mennään vain; vielähän saamme yhdessä työtä tehdä." Maalu itkeä nyhkytti ja Marttakin pyyhkieli silmiään.

Tyttöjen lähdettyä tuli Miina sisälle ja äiti kertoi mitä täti oli kirjoittanut. "Mitä Martta tuumasi?" kysyi Miina.

"Oli vain valmis menemään."

"No niin, Kontion Kallu tahtoo, että me ennen Köyriä menisimme kuulutukseen ja sittehän Kallu tulee tänne; eihän Marttaa silloin enään tarvita. Maalu kohta jo jaksaa tehdä mitä Marttakin."

"Mutta entä jos Martta vietäisiin Kontioon? — Olen huomannut, että vanhempi veli on Marttaan silmänsä iskenyt. Kustu on kelpo poika." —

"On niinkin, mutta Kustu sai rukkaset Martalta tänäpäivänä. Tapasin äsken Kallun, joka kertoi, että Kustu itse oli puhunut hänelle asiasta sekä sanonut: 'kyllä melkein tiesin näin käyvän, mutta koettaa täytyi kuitenkin.' Ei Martta koskaan ole kahdella päällä siitä, mitä hänen tehdä tulee."

"Tyttö raiska, menköön sitte sinne, jonne haluaa."

Jylhämäen torpassa tehtiin nyt ahkerasti työtä koko syksy; pienet olivat tilukset, mutta työntekijöitä oli myöskin sen mukaan. Naapuritorpasta, Kontiosta, tuli kuitenkin miesväkeä apuun silloin, kuin niitä tarvittiin ja Jylhämäen tyttäret menivät taas vuorostaan Kontioon. Näin oli aina tapahtunut siitä asti, kuin Jylhämäen isäntä kuoli ja nyt varsinkin, sitte kuin naapurien ystävyys oli muuttunut hellemmäksi, kun Kontion Kallu oli kihlannut Jylhämäen Miinan. Pian syksy meni Martankin mielestä, melkein pä liiankin nopeasti. Jokaista uutta työtä tehdessä hän aina ajatteli: 'viimeisen kerran tätä nyt kodissani teen', ja sitten työ kävi hänelle niin rakkaaksi, että olisi toivonut sen kauemminkin kestävän — raskaalta ei se ensinkään tuntunut. Koti, oma koti! — Onnellinen se, joka sen lämpimässä suojassa olla saa! Martta sen kyllä tunsikin, ja halasi kuitenkin sieltä pois maailmaa koettelemaan.

Viimeinen syystyö oli nyt tehty, pellavat olivat lihdattuna ja Martta pani saunan lämpenemään. Tomuisen työn perästä sauna on kuin rasva narisevan oven saranoissa. Sitten Martta kantoi Maalun kanssa vettä lammesta. Tyttö itkeä nyhkytti, sanoen: "Viimeisen kerran sinun kanssasi vettä kannan, voi voi! Kovin tulee ikävä, en saata katsella, kun huomenna lähdet, metsään minä menen siksi aikaa."

"Älä ole ikävissäsi, jahka rikastun, tulen oikein kaupungin vuormanilla tänne teitä katsomaan, ja tuon sitte sinulle kauniin huivin."

"Niin kai, koska sinä sitte rikkaaksi pääset?"

"No kun olen saanut palkastani säästöä."

Ajatellessaan sitä koreata huivia, jonka Martta lupasi vuosien perästä hänelle tuoda, kävi Maalu tyytyväisemmäksi ja muitten muassa hän oikein iloiten illalla nautti saunan suloista lämpöä, ja lämmintä sitä kyllä riitti, kun Martta viimeisen kerran kodissa kylpoi; niin, silloinhan varsinkin täytyi olla löylyä, niin että vettä viskattaissa kivet kiukaassa paukkuivat.

"Vihdo nyt, vihdo", sanoi Maalu, itku kurkussa, "et suinkaan kaupungissa tämmöistä löylyä saa." Ja siinä sitten vihdottiin ja hikoiltiin.

Seuraavana päivänä Miina lähti Marttaa saattamaan. Ruistynnyri ja pari teurastettua lammasta pantiin mukaan kaupunkiin myytäväksi eikä kuorman lisäksi ollutkaan sitte muuta, kuin pieni arkkunen, jossa Martan vähäiset vaatevarat säilyivät sekä eväskoppanen, mutta kuitenkin tytöt joka mäessä kävelivät, säästääkseen Kailua, joka näkyi olevan hyvissä voimissa.

Eräässä mäessä ajoi kaksi nuorta miestä tyttöjen ohitse; toinen heistä hyvin tyhmän näköisenä huusi: "Katsokaas ämmiä, kun ajavat kirjavalla härällä."

"Ohoh noin heikkosilmäisiä poikia", vastasi Martta. "Ei ole tytöt ämmiä eikä hevoset härkiä."

"Kas vain, ei Kailu perässään hullumpia tyttöjä vetelekkään", miehet sanoivat, "ehkä kun rupeaisimme kauppaa tekemään."

Miina oli ääneti, mutta Martta vastasi: "Emme ole hevoshuijareita, emmekä rupea hevoskauppoihin."

"He ei, mutta naimiskauppaan."

Tytöt eivät olleet kuulevinaan koko puhetta ja toinen miehistä rupesi laulaa hyräilemään:

"Istuta kultani akkunas alle se kasvava tikkenperi.

Näitten poikain taskussa naksaa Saksan silinteri."

Näin laulaessaan ennättivät he jo mäen päälle. Nyt läimäyttivät he hevostansa sekä lähtivät ajamaan, jättäen tytöt ja Kailun rauhassa jatkamaan hiljaista kulkuansa.

3. Palvelustyttö.

Kirkontornin-kello pamahutti jo kymmenen, kun Jylhämäen tyttäret ennättivät Hämeenlinnaan. He ajoivat "kuusiston kulmalle", jossa heidän tätinsä asui eräässä talossa. Lumiräntää oli satanut koko illan, joten tytöt aivan märkinä ja viluisina perille pääsivät. Haalmannilla olivat jo kaikki muut levolla, paitsi Haalmanska, joka vielä myöhään illalla oli ollut ohjaamassa muutamia palvelustyttöjä palveluspaikkoihinsa. Hän kuuli nyt, että hevonen tuli pihaan. Kuu pilkoitti pilvien välistä ja sen himmeässä valossa näki Haalmanska, että joku kuorma oli pihassa sekä sen vieressä kaksi tyttöä, ja arvasi oitis, että Martta oli tullut. Hän raotti toisen huoneen ovea ja huusi: "Severi hoi! Jylhämäen likat ovat varmaankin pihassa, menepäs ovea aukasemaan."

Severi puki kiireesti yllensä ja lähti ulos. Täällä tytöt katselivat ympärilleen, epätietoisina mitä ovea koputtaisivat, kun eivät varmaan tietäneet, mistä portaasta tätinsä asuntoon menisivät.

"No terveeks! Mitä Jylhämäestä kuuluu?" kysyi Severi.

"Terveeksi vain, ei mitään erin-omaista, kaikki siellä on vanhaan tapaan ja vanhoilla paikoillaan; — hevoset tallissa, lehmät navetassa, lampaat karsinassa ja vieläpä Maukekin nokisena uunin päällä kehrää", sanoi Martta.

"Eläähän Kailukin vielä!"

"Kyllä, ja hyvissä voimissa onkin", kehui Miina, jonka hoitama Kailu olikin.

"Kaikki on kuin ennen, paitsi ett'ei sinun soittotorvesi ääntä koko kesänä kuulunut lammelta".

"Hyvänen aika! Mitä ajattelette, kun siellä kylmässä olette", huudahti Haalmanska. "Severi, etkö ymmärrä käskeä likkoja sisälle lämpöseen! Vie hevonen vajaan ja tuo porstuaan, mitä lukon taka pannaan."

"Hyvää iltaa, täti! Terveisiä äidiltä", sanoivat tytöt, kun ensin olivat kuunnelleet loppuun asti Haalmanskan kiireistä sanatulvaa.

"Kiitoksia, tulkaa sisälle nyt."

Tytöt, jotka ihan unohtivat kylmän, kun tapasivat entisen kasvattiveljensä, menivät nyt sisälle. Pudistettuaan lumen päältänsä, ottivat he päällysvaatteet yltään sekä rupesivat konttaantuneita käsiänsä uunin edessä lämmittämään.

"Kuinka sisareni jaksaa ja mitenkä Kontiossa voidaan? Elääkö Ulla emäntä vielä, ja ovatko lapset kotosalla?" kysyi Haalmanska.

"Kyllä he hyvin voivat sekä Kontiossa että meillä", vastasi Miina, "ja kotona ovat Kontion nuoret kaikki."

"Niin ovat vielä, —" sanoi Martta myhähtäen.

"Vai vielä, mitä tarkoitat?"

"Tule, Martta, kantamaan kapineitamme porstuaan", keskeytti Miina puhetta, sillä hän pelkäsi Martan rupeavan pitkiin selityksiin. He lähtivät toimeen, mutta Severi olikin jo kantanut jyväsäkit sekä lampaat ja vieläpä arkunkin porstuaan, muutamia kääröjä ja myttyjä rattahilla kuitenkin oli jäljellä, joita tytöt menivät noutamaan.

Haalmanska oli sisarensa tyttärille keittänyt maitokeitosta ja kantoi nyt tuota höyryävää ruokaa kiviastiassa pöydälle, ajatellen sillä välin: "Vielä", sanoi Martta, "mitä lienee tarkoittanut? — Miinakin kesken vei hänen pois, ett'en saanut vastausta. — Täytyy kysyä iikalta tarkemmin. — Martta näkyy olevan paljon puhuvaisempaa laatua kuin Miina. Lieneekö heillä minulle pellavasykyrää? — Olisihan sopinut tuliaiseksi tuoda." Haalmanska raotti ovea ja huusi: "Tytöt hoi! Tulkaa illalliselle, ruoka on nyt kuumana."

Severi ja tytöt tulivat Haalmanskan lämpöiseen suojaan ja tytöt rupesivat illalliselle, mutta heidän tätinsä jatkoi kysymyksiänsä:

"Onko teillä pellavat lihdattuna?"

"On kyllä ja häkylöittynäkin. Äiti lähetti tädillekkin muutaman sykyrän."

"Mitä se nyt olisi tarpeellista ollut, mutta kiitoksia vain, eipä niitä pellavia täällä helposti saa. Suutari, jolla nuorin poikamme oppia käy, on aina ostanut naskoolankansa minulta, mutta nyt olen aivan ollut pellavien puutteessa, ett'en ole saattanut kehrätä."

Kun tytöt olivat päässeet ruoalta, meni Miina tuomaan tädillensä mytyn, jossa oli pellavia ja villoja. "Tässä, täti hyvä, on äidin lähettämät tuliaiset."

"No kiitoksia vain, eihän sillä kiirettä olisi ollut; kyllä huomennakin nämät olisin ennättänyt saada. — Sitä Manta, kun on lähettänyt villojakin! Mutta kello on jo yksitoista, pankaa maata, kyllä maar väsyksissä olette."

"Olemme kyllä. Kai täti sitten huomen-iltana tulee minua saattamaan Impelän röökkinäin luo?"

"Kyllä, tietysti!"

"Hyvää yötä likat", sanoi Severi, "Miina kai torille aamulla menee?"

"Niin menen, ja oikein aikaselta, että ennättäisin kotia asti illalla."

Severi meni viereiseen kammariin ja Haalmanska sanoi: "Kyllä paras onkin aikaiselta olla liikkeellä, paremmin joutuu asiansa toimittamaan ja saamme huoneenkin siivottua siksi, kun miehet nousevat. Meillä on kaksi miestä korttierissa tuolla kammarissa. He kävivät keväällä arpaa nostamassa ja nyt ovat tulleet väkeen. Huomenna menevät kasarmille jo."

"Kuules Martta, ovatkohan ne samat, jotka meitä pilkkasivat?"

"Miten he teitä pilkkasivat?"

"Sanoivat meidän ajavan lehmällä ja mitä kaikkia puhuivat."

"Mitä vielä", vastasi Martta, "kyllä niitä muitakin väkeen menee. Nyhän ne kaikki kaupunkiin tulevat, jotka keväällä arpaa olivat nostamassa."

"Ehkä ne ovat samat", sanoi Haalmanska, "sillä vähää ennen teitä he tulivat. Mutta ei nyt enää puhuta, mennään nyt jo maata."

Haalmanska, joka tavan takaa muistutti, että kello oli paljon ja siis nukkumisen aika jo käsissä, kyseli taas jotakin asiaa, mikä mieleen johtui, mutta vihdoinkin he kuitenkin unen helmoihin väsyneenä vaipuivat.

Seuraavana aamuna kaikki olivat liikkeellä hyvin aikaiselta, "väkeen" menevätkin astuivat ulos kammarista ja toinen heistä oitis sanoi Martalle:

"Kas vain, hyvää huomenta! Jopa Kailu on teidän perille tuonut."

"Jo, ja aivan yhtä hyvin kuin teidän vikurinne on teitä tuonut. Vieläpä samaan paikkaankin."

"No entä jos rupeaisimme nyt kauppaa tekemään?"

"Ei teidän raukkojen sovi kauppoja tehdä, te olette komennon alla. Laittakaa vain, että ajoissa ehditte kasarmille", vastasi Martta.

"Kuules vain, Aleksii; mutta kyllä me heistä vielä hyviä ystäviä saamme, jähkä harmaa takki päälle pannaan, niistähän tytöt niin heikkarin lailla tykkäävät."

"Mutta kun lähdemme maalle, niin emme olekkaan teidän, ettekä te meidän *tykättävissämme*", tokaisi Miina.

"Äläpäs huoli, kyllä tiedän, Severi kertoi Matille, että toinen teistä jää kaupunkiin palvelemaan."

"Mutta kumpika?"

"Kyllä se nähdään."

"Martta, mennäänpä nyt torille."

Miina ja Martta menivät ja sillä aikaa sotilaaksi aikovatkin läksivät pois.

Miinan ei kauan tarvinnut torilla olla, sillä hänen tavaransa meni hyvin kaupaksi. Hän riensi korttieriinsa taas. Martta olikin jo ennen sinne mennyt.

"Pianpa torilta pääsit", sanoi Haalmanska, kun Miina palasi.

"Pian kyllä. Ruusunperi vei lampaat oitis ja eräs nihdin vaimo rukiit. Nyt pääsen lähtemään hyvään aikaan."

"Olet kotona jo silloin, kun minä palveluspaikkaani lähden", sanoi Martta, ja näytti tavallista vakaisemmalta. "Sinun ei tarvitse kodostasi mennä, vaan omasta tahdostanihan minäkin lähden, ei minua kukaan ole pakottanut."

"Niinpä sitä ihmislasten täytyy lähteä sinne tänne maailmaan", huokasi Haalmanska, "kukapa tietää, mihinkä Miinakin vielä joutuu."

"Kyllä Miina Kontion Kallun kanssa kotikuusen juurelle asumaan jää", sanoi Martta, jonka suu jo taas hymyili.

"Onko Miina kihloissa? Sitä jo kerran tässä ajoin kysyä, mutta siinä tulikin muuta väliin, ett'en muistanut."

"On kyllä, kihloissa ja kahleissa."

"Ei minusta kihlat kahleilta tunnu. Mutta tässä vain puhun, enkä muista syksypäivän lyhyttä; kyllä minun jo täytyy lähteä, että kotia joudun."

Miina pisti kättä sisarelleen sekä kaikille huoneessa olemille, eikä siinä sen pitempiä puheita pidetty. Vähän Martan silmät kävivät kosteiksi, kun hän äidillensä ja Maalulle terveiset lähetti. Kailuakin vielä kerran täytyi silittää ja sitten hän hetkisen katseli portilla, kunnes Miina ja Kailu eräässä kadun kulmassa joutuivat näkyvistä.

Hiljakseen Martta palasi takaisin tätinsä huoneeseen ja istui ääneti tuolille.

"Älä yhtään ikävöitse", sanoi Haalmanska, "kerranko kodista lähdetään."

Severi otti soittotorvensa seinästä ja soitti vähän aikaa, vaan sanoi sitte: "Saa nähdä, joudunko soittamaan enään, kun palvelukseen menen — pyhinä kuitenkin ja illoin ehkä."

"Niin, eihän muulloin, ei röökinät soittajaa tarvitse", tokasi Haalmanska. "Kun nyt isäkin ennättäisi kotia tulla, ennenkuin lähdet."

"Missä setä on?" kysyi Martta.

"Hän on tuolla, tuolla noin Lönnin talossa timpermannin työssä."

"Jaksaako setä vielä tehdä salvumiehen työtä?"

"Kyllä, mutta aikasemmin syksyllä hän oli puistossa puutarhurin kanssa puita istuttamassa monta päivää."

"Saako sinne puistoon meikäläisetkin mennä?" kysyi Martta.

"Saa, tulevana kesänä minä sinun sinne saatan", sanoi Severi.

"Siitä lupauksestasi jäät pitkään velkaan."

"Kyllä kesä pian tulee, johan syksy loppuu ja kun talvessa ollaan, silloin sitä jo kevättä odotetaan."

"Hm. — Pian sinä vuoden läpi pääset", sanoi Martta, joka juuri oli tuuminut, että aika ehkä kuitenkin pitkäksi kävisi vieraalla.

Päivä kului ja Severin täytyi lähteä, ennättääksensä Impelään ennen iltaa. Hänestä ei muutto ensinkään ikävältä tuntunut, sillä eipä Impelä ollut kaukana Hämeenlinnasta ja olihan Viirisen röökinäin aina tarvis ajella maatalonsa ja kaupungin väliä; siis Severi tiesi pian jälleen näkevänsä omaisiaan. Äiti kuitenkin antoi hänelle muutamia varoituksia evääksi ja sitten poika lähti.

Illalla meni Haalmanska saattamaan Marttaa Viirisen neitien luo, issikalla ajoivat, kun arkkukin oli vietävä. Erittäin mukavalta tuntui tuo keikkuminen ajurin vaunuissa ja pian päästiin röökinäin talon kohdalle. Uih, miten komealta se talo näytti! Marttaa oikein vilutti, kun ajatteli, että hänen, maalaistytön, tuli elää ja olla tuossa suuressa, valaistussa talossa. Mutta nyt oltiin pihassa, eikä ollut aikaa miettimisiin. Martta maksoi ajurin, nosti arkkunsa porstuaan sekä meni sitten tätinsä perässä kyökkiin. Siellä seisojaksi palvelustytöistä takan vieressä ja toinen tuli sisähuoneista, jossa hän oli ollut illallispöytää kattamassa.

"Onko tuo röökinä?" kysyi Martta hiljaa tädiltään.

"Ei ikään, lapsi parka, huusa se on", sanoi Haalmanska aivan ääneen ja lisäsi vielä: "Luuli sinua röökinäksi, mitä ne maantollikot ymmärtää, eikä sentään kummakaan — erehtyis siinä kokeneemmatkin. Hilma onkin käynyt kovin pulskaksi."

Tyttö hymyili mielihyvissään ja meni röökinöille ilmoittamaan, että uusi lapsen-tyttö oli tullut sekä että Haalmanska oli hänen muassaan.

"Hyvä, käske heitä sisälle." Palvelustyttö meni ja Kunigunda neiti sanoi sisarelleen: "Hupaista on nähdä, minkälainen hän on, lieneekö sopiva?"

"Niin, saapa nähdä. Meidän täytyy vain oitis alkaa hänen kasvattamistansa", vastasi Agaata.

Haalmanska ja Martta astuivat sisään. Ensin mainittu sanoi: "Tässä tämä Martta nyt on. Tulin häntä saattamaan, kun ei tyttö olisi löytänyt muuten, vaan kyllä vosikkakin hänet tänne olisi ohjannut, mutta tyttö tuli sentään turvallisemmin tädin suojassa".

"Tervetultua, Martta!" sanoi Kunigunda neiti, "toivon, että olet kelpo tyttö, joten huolella teet, mitä sinua tekemään tahdomme." Sisarelleen lausui hän ruotsiksi puoli-ääneensä ja vähän nenäänsä puhuen, jotta Haalmanska ei ymmärtäisi: "Flickan är rätt bra till det yttre, bara hon nu hinner hyfsa sig."

Haalmanska, jonka tarkka korva kuitenkin sai selkoa neiden nenä-äänistäkin, vastasi heidän hämmästykselleen: "Joo, nu pliir ten praa, väst ten int ä så kunni kunni."

Martta istui ääneti, kun häntä arvosteltiin, mutta samassa pieni kolmivuotias tyttö juoksi Agaata neiden luo itkeä nyyhkyttäen ja näyttäen suurta nukkea, jonka käsivarsi oli mennyt poikki: "Molla kipee!" valitti tyttö ja näytti poikki mennyttä käsivartta.

"Ai, onko Inkeri rikkonut? Sillä tavalla käy, kun ei pitele varovaisesti", neuvoi neiti Agaata hyvin opettavalla tavalla pienokaista.

Martta katseli tyttöä hetkisen ja sanoi sitten:

"Inkeri tuo nuken tänne, minä panen käden kiinni".

Inkeri ujosteli vähän aikaa Marttaa, vaan meni sitten hänen luoksensa, kysyen: "Taidatko parantaa Mollan kättä?"

"Kyllä, Inkeri antaa vain nukun minulle".

"Ei se ole nukke, se on Molla", oikasi tyttö. "Parannatko nyt oitis?"

"Huomiseksi parannan, kun Inkeri herää, on tyttö terve."

"Ei se ole tyttö, se on Molla vain, ja sen täytyy oitis tulla terveeksi".

"No, no, Inkeri ei saa näristä", sanoi Agaata.

"Älä lasta toru, hän pitää nukestansa ja tietysti tahtoo sitä eheäksi mitä pikemmin".

"Molla terveeksi mitä pikemmin", matki Inkeri nyhkyttäen.

"Jos Inkeri panee kiltisti maata illalla, niin Molla sanoo aamulla terveenä hyvää huomenta, mutta muuten en saata ollenkaan sitä parantaa", sanoi Martta. "Pienen hiiren minä Inkerille laitan." Ja nyt hän nenäliinastaan valmisti hiiren, sekä hyppyytti sitä niin, että Inkeri nauroi oikein sydämmestään, ja unhotti koko Mollansa.

Haalmanska läksi sitten pois ja Martta jäi pikku Inkerin hoitajaksi. Jo ensi iltana hän tuolla hilpeällä ja kuitenkin lujalla luonnollaan pääsi lapsen suosioon ja sai hänen aivan helposti tottelemaan. Kun Inkeri oli nukkunut, otti Martta koivunhalosta tuohen palasen, poltti sitä ja kokosi siitä hiukkasen tuohentervaa, jolla hän sitten aivan sievästi paransi Mollan käsivarren. Pieni musta raita näkyi nyt siinä paikassa, mistä se oli poikki ollut. Tuolla tavalla hän jo kotona Jylhämässä monta haljennutta porsliinastiaa oli kiinni pannut. Agaata neiti tuli Martan luo sanoen:

"Inkeri oli yksipäinen; älä huoli laittaa hänen nukkeansa, hänen täytyy saada joku rangaistus ja se on sopivinta, ettei hän saa nukkeansa eheäksi. Sitä paitsi hän vast'edes muistaa paremmin hoitaa leikkikalujansa".

"Ajatelkaa, röökinä hyvä, muuta rangaistusta. Minä lupasin laittaa sen, enkä siis saata olla sitä tekemättä".

"Hm. — Mitä minä määrään, sitä sopii sinun tehdä."

"Agaata hyvä", sanoi Kunigunda. — "Inkerin täytyy saada nukkenensa, lapsi on niin helläsydäminen, hän luulee, että Molla on sairas ja tahtoo sitä terveeksi. Jos nyt Inkeri olisi sairas, niin mekin hakisimme hänelle lääkäriä. Laita vain, Martta, tuo nukke eheäksi."

"Sinä, Kunigunda, hemmottelet liiaksi Inkeriä", sanoi Agaata ja läksi pois, mutta Martta oli jo ennen sisarien kiistaa parantanut tuohentervalla Mollan käsivarren ja vei nyt Kunigundan luvalla nukun Inkerin viereen, jotta lapsi aamulla herätessään iloksensa heti näkisi lemmikkinsä. Tällä työllään hän kyllä olikin voittava lapsen sydämen puoleensa, sillä lapsi on tarkka huomaamaan, keneenkä hän voi luottaa.

Martta meni levolle; hän oli ensi kerran poissa kodistaan ja tunsu itsensä yksinäiseksi. Toiset palvelustyöt nukkuivat piankin, mutta Martta ajatteli kotiansa. Hän muisti äitiä, siskoja, — hiljainen lammen pintakin ikään kuin välkkyi hänen silmiensä edessä. Näin muisteli hän tuota köyhää kotiansa, joka nyt, hänen siitä etäällä ollessaan, tuntui vielä entistä herttaisemmalla. Hän johdatti muistiinsa vähäpätöisimmätkin esineet siksi, että katulyhdyn tuikkaava valo jo sammui. Silloin Martankin silmät vähitellen uneen vaipuivat.

4. Kasvatustuumia.

Joulukuu oli jo alussa. Viirisen neidet istuivat kammarissaan juoden aamupäivä-kahviansa, joka näyttikin hyvältä maistuvan, koska Agaata jo kaatoi toisen kupin itsellensä. Pieni Inkeri leikkitteli nukkien kanssa lattialla. Martta oli pesemässä vaatteita ja senpä vuoksi oli Inkeri nyt tätiensä hoidettavana. Etehisen kello kilisi.

"Joku tulee, Martta! — Ai hän onkin poissa. Pane lakki pannun päälle, Agaata", sanoi Kunigunda, "minä menen aukaisemaan ovea".

Kunigunda läksi ja tervetullut olikin tuo vieras, jolle hän oven avasi, sillä lämpöisempää tervehdystä tuskin sulhanen morsiamelleen antaa. Siinä nyt syleiltiin ja suudeltiin sekä huudettiin: "Mimmi Visa! Olipa hauskaa että tulit, — rakas Mimmi! Täällä on juuri kahvikin kuumana".

Kepeillä askelilla nämät neitokset, jotka päältä päättäen näyttivät olevan hyvän matkaa

neljänneläkymmenellä, riensivät Agaatan luo. Täällä uudistettiin tuo tervehdysnäytelmä uudestaan. Mimmi Visa oli opettajatar ja Viirisen neidet viihtyivät erittäin hyvin hänen parissaan, sillä he kovin harrastivat lasten kasvatusta — puheessa — ja nyt viimeisenä vuotena myöskin käytännössä, kun olivat saaneet veljensä tyttären luokseen. Näitten kolmen neitosen välillä vallitsi täydellinen sopusointu — tietysti lukuun ottamatta muutamia pieniä sanakahakoita, joita aina syntyi, kun neitokset oikein lämpenivät, selittäessään toisillensa kasvatus-oppia. Kun ystävykset olivat päässeet tervehdyspuuhistaan ja jälleen istuivat rauhassa kahvipöydän ääressä, huomasi neiti Visa pikku Inkerin, joka istui lattialla leikitellen Mollansa kanssa. No, eihän Inkerikään saanut osattomaksi jäädä — yks kaks läiskähti suudelma Inkerinkin huulilla — ei, poskella, sillä tuo pieni vesa käänsi sukkelaan päänsä toisaalle, sanoen: "Et saa nuolla!"

"Onko joku vielä yhtä yksipäinen kun ennenkin?" kysyi neiti Visa, katsellen tarkoittavasti Inkeriin.

"Ei käy päinsä. Hänen täytyy välttämättömästi totella, se on minun mielipiteeni. Kunigunda häntä välistä liiaksi hemmottelee".

"En ikään, mutta sinä olet liian ankara ja niinpä olet Martallekin, vaikka kyllä minä tiedän, että sillä hyvää tarkoitat, mutta menet kuitenkin toisinaan liian pitkälle".

"Martta? Onko teillä toinenkin kasvatti?"

"Melkeinpä kyllä", vastasi Agaata, "Martta on Inkerin hoitaja; hän on maalta tullut ja on siivo ja kaikkiin tehtäviinsä hyvin oppivainen, mutta opetusta hän tietysti tarvitsee — me tahdoimmekin sellaisen tytön, jota mieleemme mukaan saatamme kasvattaa".

"Jaa, kasvatuksen puutteellisuutta näkyy niin ylhäisissä kuin alhaisissa", sanoi Mimmi. "Naisellisuutta, sellaista vanhan-aikuista naisellisuutta on meihin tyrkytetty, joka on pelkkää velttoisuutta vain; mitäpä naisen tarvitsee olla nöyrempi kuin miehenkään? — Jos minä olisin mies, niin halveksisin tuollaista tahdotonta naista ja niinhän ne miehet tekevätkin, nukkinaan heitä vain pitävät. Kasvata sinä luja tyttö Inkeristä, joka voi puoltansa pitää miesten rinnalla niin työssä kuin toimessa."

Inkeri leikkeli lattialla, nukkensa kanssa jutellen, hän ei kuunnellut tätien puhetta, toimessaan kun oli, mutta joku sana aina sentään ennätti hänen korvillensa, sillä nyt hän nukelleen tavan-takaa sanoi: "Mollan pitää olla miesten rinnalla työssä ja toimessa."

Inkeri tietysti ei ymmärtänyt näitten sanojen merkitystä, mutta kyllä kai se oli tuo urhea ääni, millä neiti Visa puhui, joka kaikui lapsen korvissa, sillä sitä hän kuitenkin aivan matki ja hänen onnistui todellakin saada äänensä niin mahtavaksi, että neitien täytyi häntä nauraa.

"Missä hänen hoitajansa nyt on?" kysyi neiti Visa.

"Pesemässä vaatteita", vastasi Agaata. Samassa Hilma tuli viemään kahvi-asettimet pois.

"Onko Hilmakin teillä vielä?" kysyi Mimmi.

"On. Hän on täällä nyt vielä jonkun viikon, kun on ollut vähän yhtä ja toista tehtävää, mutta kyllä hän sitten, jahka Martta nyt vielä vähän edistyy, lähtee ompelukouluun. Me olemmekin hyvin tyytyväiset siihen, että hän lähtee, sillä hän on ruvennut liiaksi kulkemaan tuttaviensa luona ja tahtoo vähän laiminlyödä tehtäviänsä."

"Mutta ettekö hänestä maalla ollessanne pitäneet?"

"Kyllä, sillä hän oli hyvä kankaita kutomaan", sanoi Kunigunda, "mutta lapsia hän ei kärsi. Vaan kentiesi Marttakin osaa kangasta kutoa?"

"Mutta hän hoitaa erittäin huolellisesti Inkeriä ja on hyvin oppivainen", sanoi Kunigunda.

Samassa Martta, joka nyt oli päässyt pesostaan, tuli sisälle. Raitis puna hehkui hänen poskillaan ja hänen kirkkaissa silmissään kuvastui tyytyväisyys ja pieni veitikkamaisuus. "Ainako Inkeri Mollan kanssa leikittelee? Ruvetaanpa nyt yhdessä leikkimään, kun olen ollut koko päivän poissa", sanoi Martta.

Inkeri ei vastanut mitään Martan puheeseen vaan kysyi: "Kuules Martta, etkö sinä mitään osaa? Täti sanoi ettet sinä osaa mitään, et kankaitakaan kutoa."

"Kyllä minä osaan, kudonpa vaikka Inkerillekin, vieläpä Mollallekin kaunista hamekangasta."

"Täti! Martta osaa kutoa Inkerille kauniin hameen."

"Vai niin; osaatko kutoa?"

"Osaan minä nastaraitaista ja parkkumiraitaista ja tirkkua ja ohranpäistä, ja kaikellaista mitä tavallisesti kudotaan."

"Sepä hyvä", sanoi Agaata, "Kun maalle mennään, tulet sinä olemaan kotona ja silloin on sinulla aikaa kutoa. Mutta sinä saat nyt mennä Inkerin kanssa ruokasaaliin."

Martta ja Inkeri menivät ja neiti Visa virkkoi: "Katsokaapas, miten tarkka lapsen korva on. Ei ole sopiva puhua lasten kuullen, mitä ei tahdo ilmaista jokaiselle."

"Kyllä sinä olet oikeassa, me teimme väärin, mutta minun täytyy kuitenkin lujasti kieltää Inkeriä puhumasta Martalle kaikkea, mitä kuulee", sanoi Agaata.

"Kolmen vuoden vanha lapsi, ei hän vielä ymmärrä, mitä hän puhuu, mitä puhumatta jättää", vastusti Kunigunda.

"Mutta meidän täytyy se opettaa hänelle. Hänen tulee vähitellen ymmärtää, ett'ei hänen sovi Martalle puhua, mitä me täällä juttelemme, sekä että me olemme hänelle läheisempiä kuin Martta. Sen totuuden on moni vanha lausunut, että kolmen vuoden vanhasta lapsi jo saa pysyväisen vaikutuksen kasvatuksestaan."

"Se on varma — aivan varma!" todisti neiti Visa; ja kylläkai hänen todistuksessaan oli perää, koska hän sen noin varmasti tiesi. —

Neidet olivat niin innokkaasti jutelleet, ett'eivät huomanneet, miten ilma yht'äkkiä oli käynyt sameaksi, ennenkuin kuulivat Inkerin iloisesti huutavan ruokasalissa: "Lumilintuja lentää! Katso, Martta, pian, pian, kuinka paljon lumilintuja!"

"Todellakin! Nyt saamme hyvän rekikelin", sanoi Kunigunda. "Lähtekäämme huomenna Impelään. Sinä, Mimmi, tulet kaiketi mukaamme. Pieni huviretki kyllä sinuakin virkistää."

"Tulen aivan mielelläni, koulullakin on luistinlupaa."

"Martta, kuules!"

"Mitä röökinä tahtoo?"

"Sinun täytyy sanoa maitopojalle, että hän käskää Severin huomen-aamulla maitoa tuomaan, sekä että hän ottaa hyvän reen, sillä me olemme päättäneet lähteä Impelään huomenna."

Tätä asiaa ei Martta unhottanut.

Neiti Visa lähti pois ja lupasi seuraavana päivänä tulla takaisin, lähteäkseen ystäviensä kanssa Impelään.

Aamulla tuli Severi jo hyvissä ajoissa maitokuormansa kanssa. Hän oli komea poika, sen huomasi Hilma heti ja tuumasi, että Severin pitäisi saada kahvia. Hän meni Kunigunda neidin luo ja kysyi: "Eiköhän Severi tarvitse kahvia?"

"Anna vain, jos pannu vielä on kuumana."

"Kyllä minä luulen", sanoi Hilma, ja meni kyökkiin, jossa hän tiesi pannun olevan kylmänä. Hän pani sen kiireesti tulelle ja toimitti Severille kahvikupin.

Marttakin tuli kyökkiin ja Severi tarttui iloisesti hänen käteensä, sanoen:

"Terveeks! Mitenkä sinä olet voinut!"

"Hyvin vain, mitenkä sinun sitten on laitasi, viihdytkö maalla?"

"Kyllä sentään. Tuletko sinä kesällä maalle?"

"Kai maar."

"Kuinka äiti nyt voinee?"

"En tiedä, ei häntä ole näkynyt vähään aikaan, enkä minäkään ole missään käynyt."

"Jahka tulee kevät, niin sitten minä vien Martan kaupungin ympäristöön katsomaan kauniita paikkoja", sanoi Hilma. "Kun rupean ompeliaksi, on minulla paremmin vapaata aikaa. Tulkaa tekin, Severi, sitte tänne jonakin pyhänä, niin pidämme oikein hauskaa, esimerkiksi silloin, kun prankomennon juhla on, silloin puistossa tanssitaankin. Et usko, Martta, kuinka prankomentolaiset

silloin meitä tuttaviansa fiiraavat."

Hilma keikkui ja kiikkui sekä tarjosi makeasti hymyillen kahvia Severille.

Etehisen ovi-kelloa kilistettiin ja Martta juoksi aukaisemaan. Neiti Visa tuli, ja muutaman hetken kuluttua Viirisen neitokset ystävänsä kanssa istuivat reessä. Martta pani tarkkaan rekivällyt neitien jalkojen ympäri ja sai Severiltä ystävällisen katseen. Hilma seisoi keittiön porstuassa ja huusi sieltä: "Älkää nyt vain, Severi, kaatako röökinöitä."

"Ei ole pelkoa", vastasi Severi, huimasi piiskallaan hevostaan ja sitte mentiin.

5. Rehellisyys maan perii.

"Kuules Martta", sanoi Hilma, "menkäämme pitkälle sillalle kävelemään, ulkona on kaunis kuuvalo ja kun röökinätkin ovat poissa, niin meillä on hyvää aikaa."

"En ikään tulekkaan, mihinkä Inkerin jättäisin? Mitä röökinät sanoisivat, jos tietäsivät, että minä lapsen olin jättänyt mennäkseni ulos kaupungin katuja mittaamaan."

"Kuka hupsu sitä röökinöille sanoisi? Ja onhan köksä-Taava kotona. Kyllä maar hän Inkerin katsoo yhtä kuin sinäkin."

"Ei Martta saa mennä pois, en minä jää Taavan kanssa."

"Miksikä ei? Inkeri panee maata ja minä tuon konvehtia huomenna, jos Inkeri on kiltti ja antaa Martan mennä", sanoi Hilma. "Mutta Inkeri ei saa puhua tädille mitään."

"Ei Martta saa mennä, en minä jää Taavan kanssa."

"En minä mene mihinkään, täällä leikittelen vain pikku Inkerin kanssa. Nyt Martta menee piiloon ja Inkeri tulee hakemaan."

"Hoh, viitsit teeskennellä — mielesi kyllä sinunkin tekee."

"Mitä minä sillalle haluaisin, ei minulla ole edes tuttaviakaan ja sitäpaitsi ei palvelian tulekkaan omaa mieltään noudattaa, vaan haltiansa."

"Soo, soo, vai niin. Kyllä sen saarnan jo olen kuullut ennenkin", harmitteli Hilma ja lähti pois.

Kun Inkeri oli leikitellyt vähän aikaa, antoi Martta hänelle illallista ja sitten lapsi pani maata. Hilma, jonka yhä teki mieli ulos, keksi nyt hyvän keidon, millä saisi Martan mukaansa. Hän tuli Martan luo, sanoen: "Minun täytyy vähän pestä vaatteita aamulla, tule vettä noutamaan kelkalla."

"Missä Taava on? Eikö hänellä ole aikaa?"

"Ei, hän siivoo kyökkiä, ja kylläpä sinäkin pääset, koska Inkeri makaa, ei sinun alvaria tarvitse kammarissa istua, ikään kuin ei sinulla muuta tehtävää olisikkaan."

"Niin, kun röökinät ovat poissa, silloin tyttöä paremmin vielä pelkään jättää, vaan koska täytyy, — tulen sitten vain, mutta jätetään kyökin ovi auki, että Taava kuulee, jos Inkeri herää, sillä tyttö kovin pelkäsi, että minä hänen jättäisin."

"Semmoiseksi hän tulee, kun kaikki hemmottelevat häntä. Kyllä käskis vesojaan sellaisiksi kasvattaa."

Kyökin ja kammarin välinen ovi jätettiin auki, ja Martta meni Hilman kanssa vettä noutamaan. Rannalle kun ehtivät, havaitsi Hilma heti, että pitkällä sillalla kulki paljon väkeä. "Katsoppas, Martta, kuinka paljo ihmisiä sillalla on. Mennään mekin!"

"En maar tulekkaan, mene sinä jos tahdot, kyllä minä yksinkin vettä saan."

"Hyvä että menenkin talosta pois, en minä vain sinun kanssasi viitsisi palvella. Olet juuri kuin mikä puujunkkari. Kuules kuinka noilla tuolla on hauskaa! Minäpä viskaan lumipallon!"

"Älä nyt, voi, voi, jospa olisin maalla! Kyllä minäkin siellä viskaisin, se on kovin hauskaa, mutta en minä täällä uskalla — vallon on vieraita ihmisiä. Älä tee sitä, Hilma!"

Mutta Hilman lumipallot lentelivät jo. Sillalta tuli muutamia ihmisiä alas jälle, jossa tytöt avannolla

seisoivat. "Tekö täällä lumipalloja lennätätte?" kysyi eräs poika, joka asevelvollisen parissa kulki.

"Kah sinäkö Janne se olitkin! Severi veljesi oli meillä, mutta hän ei ennättänyt teille, sillä hänen täytyi mennä viemään röökinöitä Impelään. He lähtivät tänä aamuna."

"Noh, tuttaviahahan täällä on", sanoi asevelvollinen, "enhän ole tätä tyttöä nähnytkään, sitte kuin Haalmannilla yhdessä yökottierissa kävimme."

"Hilma, mennään kotia nyt kiireesti", muistutti Martta.

"Tulkaa sillalle kävelemään ja jättäkää kelkkanne tänne siksi aikaa", kehotti sotilas.

"Kiitoksia hyvästä neuvosta, mutta minä tällä kertaa, kuten ennenkin, teen oman pääni mukaan", vastasi Martta ja rupesi kelkkaa vetämään.

"Hän on niin lapsellinen vielä tuo Martta, pelkää kaikkea, ei hän ole vielä tottunut kaupungin oloihin, ei osaa oikein föörata itseään."

"Kyllä se likka itse puolestaan puhuu sekä maalla että kaupungissa, ei se puolustajaa tarvitse", sanoi sotilas. "Antakaa, Martta, minun vetää kelkkaa, kyllä Haalmannin Janne lykkää. Sitte pääsette pian kotia."

Martta antoi sotilaan vetää kelkkaa ja kulki itse perässä. Pian ennättivät kotiportille, jossa tytöt kiittivät ja sanoivat hyvästi. Martta käski vielä Jannea viemään terveisiä Haalmanskalle.

Hilma ei ollut hyvällä tuulella, häntä harmitti, kun ei Martta tullut sillalle ja vielä enemmän se, että sotilas osotti suurempaa kohteliaisuutta Martalle, kuin hänelle, hän, joka kuitenkin oli kaupungissa palvellut jo monta vuotta, ja osasi mielestään paremmin käyttää itseänsä kuin Martta.

Seuraavana päivänä Inkeri odotteli tätiänsä kotia ja kävi odottaessaan malttamattomaksi. Martta koetti häntä huvitella kaikin tavoin. Hän puhui satuja ja sitten kun hän ei enään muistanut uusia kertoa, alkoi hän alusta taas, mutta Inkeri sanoi: "Ei Martta sitä satua taas puhu, Inkeri sen jo kuuli."

"Noh, joko senkin kerroin, — mitä nyt sitte puhun? Kerronko kodistani?"

"Kerro vain."

"No kuuleppas sitten. Minun kodissani on vanha akka, joka istuu mustassa, sauhuttuneessa tuvassa ja kehrää lankaa, josta minä saan liinavaatteita."

"Kuka se akka on?"

"Minun äitini, ja hän on niin hyvä akka, että minä pidän hänestä yhtä paljo, kuin Inkerikin Kunigunda tädistä."

"Eipä". —

"Kyllä varmaan. Ja sitten siellä on Miina ja Maalu, jotka ovat sisariani, ja ne kalastavat —"

"Kuinka ne kalastavat?"

"Menevät veneellä laskemaan verkkoja lampeen sekä jättävät ne sinne yöksi ja ottavat aamulla taas glös ne lammesta ja silloin niissä on paljon kiiltäviä kaloja."

"Syödäänkö niitä kaloja sitten?"

"Syödään".

"Mutta niissä on ruotoja, ja ne menevät kurkkuun ja pistävät."

"Ei, ruodot perataan pois. Sitten siellä kodissani on vähäisiä lampaita —"

"Pureeko ne?"

"Ei ne pure. Ja niittuha'assa juoksee kolme vasikkaa, yhden nimi on Kukkanen, toisen Herttike ja kolmas on Riimuke."

"Eikö niitä saa kiinni?"

"Kyllä, kun niille viedään juomaa, tulevat ne heti juomaan."

"Onko niitten jano kovasti?"

"Ei järki, niin jano vain, kuin Inkerinkin on silloin kun juoda tahtoo."

"Inkerin on nyt jano."

"Minä tuon juotavaa."

"Martta, Martta, tädit tulevat jo, tule katsomaan."

"Tuon vettä ensin."

"Ei, ei Inkerin enään ole jano."

Martta meni aukaisemaan ovea, ja pikku Inkeri iloitsi, kun sai tädit jälleen kotia.

Kun neidet olivat tulleet sisään, hyppäsi Inkeri Kunigunda tätinsä syliin ja sanoi: "On taas lystiä niin että, kun täti tuli kotia, täti oli kovasti kauan poissa."

"Olinko? Mutta sinullapa oli Martta, eikö hän ollut kiltti?"

"Oli, ja Martta sanoi, että hänen kodissaan on lampaita, mutta ei ne pure, ja vasikoita, ja ne juoksevat niin, niin kovasti että, ja ne saavat aina juoda, kun niitten on jano."

"No olihan Martta sitten oikein kiltti, joka tuollaisia jutteli!"

"Oli, mutta Hilma oli paha."

"Mitä varten?"

"Tahtoi jättää Taavan kanssa Inkerin tänne yksin ja aikoi viedä Martan pitkälle sillalle, mutta Inkeri ei vain jäänyt Taavan kanssa."

Hilma tuli samassa sisälle ja Agaata neiti sanoi: "Olitko ulkona eilen illalla?"

"En".

"Inkeri sanoo, että Hilma tahtoi viekotella Marttaa mukaansa sillalle, mutta ett'ei hän jäänyt Taavan kanssa yksin. Se ei ole sopivaa, että Hilma opettaa Marttaa tuollaisiin."

"Kas nyt tuota Inkeriä, mitä hän narraa. Minä en ollut koko päivänä ikään missään. Täällä vähän kiusottelimme Inkeriä, ja minä lupasin viedä Martan ulos. — Mitä minä hänen kanssaan minnekkään olisin mennyt, ihmiset vain olisivat nauraneet, hän kuin ei ensinkään osaa föörata itseään."

"Hilma on paha, mutta Martta on kiltti", mutisi Inkeri, ja katsoi hyvin vakaasti Hilmaan.

"Olkoon vain minun puolestani", sanoi Hilma. Martta toi kahvia, ja Kunigunda kysyi: "Oliko Martta kotona eilen illalla?"

"Kyllä minä olin muuten, mutta vettä olimme tuomassa rannasta Hilman kanssa."

"En minä laskenut sinua menemään", huudahti Inkeri.

"Niin, silloin ei Inkeri laskenut, kun Hilma tahtoi minua kävelemään sillalle, enkä minä sinne olisi mennytkään, mutta sitte kun Inkeri jo oli nukkunut, tahtoi Hilma minua vettä noutamaan rannasta ja minä menin, kun hän sanoi aamulla pesevänsä vaatteita."

"Niin, puhu nyt kaikki. Kun oletkin olevinasi. Puhu sitten sekin, että sinulla oli pari kavaljeeria kelkkaasi vetämässä."

"Vaikka vain, mutta eihän se röökinöitä huvita, semmoinen. Tapasin orpanani, Haalmannin Jannen sekä erään asevelvollisen, jonka tunsin vähän, ja he tahtoivat minua kävelemään, mutta minä en mennyt, vaan kiirehdin kotia, ja he seurasivat meitä sekä vetivät kelkkaamme portille asti."

"Martta on puhunut suoraa totuutta", sanoi Agaata, "sen huomaa heti, ja hän voittaa siten luottamuksemme, mutta Hilma on kierrellyt sinne ja tänne sekä vielä tahtonut syyttää Inkeriä valheesta. Sellainen käytös ei hyvin pääty."

Hilma meni kyökkiin, vaan Martta ruokasaliin ompelemaan, jonne Inkerikin häntä seurasi.

"Ikävät nämä tämänlaiset palveliakäräjät", sanoi Agaata. "Kun Hilma nyt on pesuvaatteet silittänyt, niin annamme hänen mennä. Hän kentiesi vielä Martan rehellisen luonnon pahentaa, huono esimerkki vaikuttaa paljon pahaa."

Kunigunda oli aivan samaa mieltä.

Muutama päivä tämän jälkeen tiesi Hilma, ett'eivät neidet häntä enään tarvinneet, hän kun heille olikin vain epämääräiseksi aikaa pyydetty. Ennen kuin Hilma muutti, kävi Haalmanska tavan takaa Viirisen neitien kyökissä. Hän koetti saada tyttöä palvelukseen, mutta Hilma selitti, että hän aikoi mennä "itsellensä" ja ruveta ompeliaksi.

"Mitä suotta", sanoi Haalmanska, "kyllä suruttomampana toisen leivässä on. Minulla olisi sinulle oikein sievä paikka maalla, tulisit huusaksi. Siellä kartanossa, johon sinun toimittaisiin, pidetään välipiikaa, joka, kun vieraita tulee, on sinun käskettävänäsi. Siellä käy paljon vieraita ja onhan siinä silloin aina juomarahatkin tiedossa, jos vähän vaivaakin on enemmän."

"En minä maalle mene."

"Vai et tykkää olla maalla, no mikä siinä on? Kyllä minulla toinenkin paikka on sentään täällä kaupungissa. Ei uskos, kun tuo likka, jonka minä syksyllä everstille toimitin, olikin kihloissa, eikä hän minulle sanaakaan hiiskunut, ja nyt tahtoo sulhanen jouluksi muijan itsellensä eikä siinä auta mikään, herrasväen täytyy antaa hänen mennä. Mutta tule sinä nyt everstille, siellä on tietty hyvä paikka. — Teetä saat joka ilta ja aina sitä sellaisissa paikoissa on hyvä kaikin tavoin semmoiselle oppineelle tytölle, kuin sinä olet."

Miten Haalmanska siinä puhui, niin onnistui hän kaupassaan, sai Hilman päästötodistuksen ja markan vielä lisäksi. Sitten meni hän suoraa tietä everstille, toimitti hyvin asiansa siellä ja sai toisen markan.

Muutama päivä tämän jälkeen lähti Hilma Viiriseltä, mutta Martta voitti rehellisyydellään yhä enemmän emäntiensä suosion.

6. Maallemuutto.

Toukokuu oli jo loppumaisillaan ja Viirisen neidet rupesivat muuttoa valmistamaan Impelään. Kunigunda neiti täytti arkkua ja Agaata kapsäkkiä. Martta kantoi tavaroita.

"Kunigunda, oletko pannut kultakukilliset kahvikupit mukaan?" kysyi Agaata.

"Mitä niillä teemme maalla?"

"Kyllä ne ovat hyvät olemassa. Jos kapteeni ja hänen sisarensa tulevat meille niin —."

"Eihän kapteeni ennenkään ole ollut ja nyt kun hän on leskenä, niin —."

"Se nyt on sama, mutta pane kuitenkin kupit mukaan. Martta, mene tuomaan kultakukilliset kupit Kunigunda röökinälle. — Kapteeni ei ole ollut, sanoit sinä, mutta hänen sisarensa on tuttu meille ja hän on nyt veljensä luona."

"Jaa, Miila on hänen luonansa. Mutta Agaata, oletko kapsäkkiin pannut pöytälampun purpuranpunaisen silkkihunnun?"

"Mitä sillä tekisimme? Kesähän nyt on."

"On niin, mutta syksypuoleen tarvitsee jo sytyttää lamppua ja silloin on erittäin hauskaa istua tuossa purppurahohteessa, jota lampunhuntu levittää huoneeseen."

"Jaa, todellakin. — Martta, tuo piironkini ylimmäisestä laatikosta se punainen lampunhuntu, joka siellä on oikeanpuolisessa etunurkassa."

Martta riensi taas ja Inkeri perässä, ikään kuin hänelläkin olisi ollut kova kiire.

Hetken perästä tuli Martta takaisin ja sanoi, että Severi ja Impelän toiset rengit olivat tulleet kuormia ottamaan. Hevoset olivat jo pihassa.

"Vai ovat, no hyvä, Kunigundan arkku näkyikin jo kohta olevan täysi. Kysy Taavalta, onko hän muistanut panna munkki- ja lättypannut mukaan. Ai, lääkepotit myöskin vielä ovat paperiin käärittävät. Kunigunda, mitä lääkkeitä me otamme mukaamme?"

"Koinruohon ja Tiilemannin tippoja. Jos Inkerin vatsa kipeäksi tulisi, niin kyllä niitä tarvitaan. —"

Mutta oletko pannut vaksinahkaa mukaan kylmiä kääreitä varten?"

"En ole. Martta, piironkini vasemmanpuolisessa laatikossa on vaksinahka-käärö, tuo se tänne. — Älä vielä mene, kuule, siellä on myöskin isävainajani pitkä harmaa sukka, tuo sekin tänne."

Tuokion kuluttua toi Martta sekä nahkakäärön että sukan.

"Kas niin, nyt minä menen panemaan potit tähän sukkaan", sanoi Kunigunda. "Mitä siihen nyt panisinkaan? Täytyy kirjoittaa lapulle ensin, että muistan kaikki."

"Saahan niitä jäljestäpäinkin, jos unohtuisi jotakin, mutta Kiinan pulveria kuitenkin täytyy ottaa ja puhdistettua tärpähtiä sekä terveydensuolaa", tuumi Agaata.

"Prinssintippoja myöskin tarvitaan; jos Inkeri sattuisi peljästymään, niin silloin ne ovat suuresta tarpeesta."

"Niin, ja Valleriaana tippoja täytyy myöskin ottaa — jos sattuisi saamaan kohtausta, niin 15 tahi 20 tippaa tekisi hyvän vaikutuksen ensi hädässä."

Kunigunda neiti rupesi nyt etsimään apteekistansa kaikkia näitä mukaan otettavia potteja ja kun hän oli ne paperiin käärinty ja pistänyt sukkaan, oli siinä vieläkin hyvää tilaa.

"Vielä tähän mahtuu muutama pullo Maria Farinaa. Tuo, Martta, ne ovat piironkini päällä ja Amykos-potti myöskin."

"Mutta välttämättömästi täytyy Martan sitte mennä apteekiin tuomaan lyijyvedellä sekoitettua ruusuvettä; sattuu usein maalla olemaan vetoa, että silmät tulevat kipeiksi, mutta tuollaisella ruusuvvedellä kun hautoo, niin tulevat terveiksi."

"Niin, lähde vain oitis apteekiin, että tämä sukka saadaan täyteen ja sitte kiinni", sanoi Kunigunda.

Martta läksi. Pihalla seisoj Severi kuormien vieressä, mutta Martan oli niin kiire, ett'ei hän orpanaansa huomannutkaan.

"Hei kuinka ylpeä", sanoi Severi, "eikö enään hyvää huomentakaan mainita maalaiselle?"

"Hyvää päivää, en huomannutkaan sinua, kun on kova kiire apteekiin. Kyllä sitten maalla sanon sinulle vaikka hyvää päivää ja iltaa, kun sinne vain kerran taas pääsisin." Martta kiirehti apteekiin eikä kauan siellä viipynytkään.

Raitis kevätuuhi suhahteli ilmassa ja kaupungin puutarhoissa linnut livertelivät. — "Oi, miten kaunista on kaikkialla!" ajatteli Martta, Hän muisti kotilampea, jossa hän näin keväällä oli käynyt verkkoja laskemassa, kotirantaa, jossa hän monesti oli jalkojansa huuhdellut. — Paljon muistoja johtui hänen mieleensä, mutta kiire, kiire oli, ei Martta joutunut uneksimaan. "Olen toisen palkkalainen, täytyy kiirehtiä kotia", tuumi hän. Hetkeksi nousi raskas tunne Martan sydämeen, vaan samassa tämä raitismielinen tyttö taas ajatteli: "Kukapa ei ole toisen palkkalainen? — sitähan kaikki ihmiset ovat — sekä ylhäiset että alhaiset, ja kaikilla on velvollisuuksia täytettävänä; mitäpä minä nureksisin." Impelän miehet ja kyökki-Taava olivat sillä aikaa saaneet kuormat valmiiksi ja Severi ajoi Impelän vaunut esiin.

"Joko nyt lähдете? Odottakaa vähän, että kuulen, mihinkä minä asetun", sanoi Martta.

"Vaunuissa sinä menet, kuten röökinä vain", pilkkasi Taava.

"Jahka kysyn; olisihan hauskaa kerran koettaa, millaiselta vaunuissa ajaminen tuntuu." Martta meni sisälle ja Kunigunda neiti otti häneltä pullon, joka vielä sai tilansa tuohon pitkään sukkaan.

"Menenkö minä kuormien muassa, miehet ovat jo lähdössä?"

"Et, sinä istut kuskipenkille Severin kanssa, ja Inkerin me pidämme sylissämme. Rupea nyt vain panemaan vaatteita tytön päälle, sillä nyt mennään."

"Nyt mennään", huudahti Inkeri ja hyppi iloissaan niin, että Martan oli vaikea saada päällysvaatteita hänen yllensä.

"Inkeri pääsee maalle", sanoi Martta, "ja siellä Impelässä on suuri, suuri piha, jossa Inkeri saa juosta niin paljo kuin haluttaa."

"Niinkö kovaa, että oikein? Eikö Martan yhtään tarvitse huutaa, että Inkeri lankee?"

"Ei yhtään."

"Kovasti on lystiä!"

Martta sai vaatteet lapsen ylle, ja sitte mentiin ulos. Kaikki istuivat he jo vaunuissa. Severi tarttui ohjin, Martta hyppäsi kuskipenkille Severin rinnalle ja sitte lähdettiin kaupungista.

Nyt Martastakin tuntui hauskalta, kun kaupungista maalle ajettiin, vasta nyt hän oikein tiesi, että kesä tuloaan teki, sillä niityt ja pellot olivat vehmasta kasvia täynnänsä, ja leivot liitelivät livertäen ilmassa. Hänen ajatuksensa lentelivät kotia ja hän kysyi Severiltä: "Muistatko tuota Jylhämäen vuorenloukeroa, jota me kammarina pidimme lapsena ollessamme?"

"Muistan minä, mutta lammella minusta hauskinta oli."

"Niin, kun kalassa oltiin. Ovatkohan Miina ja Maalu nyt saaneet kaloja? Mitähän siellä nyt tehnevät?"

"Eikö ole heistä mitään tietoja ollut?"

"Ei ole. Eivät käy kaupungissa, kun on pitkä matka. Mutta katso, tuolla tulee kyyti, kun ajaa noin kovasti, väistyy aikoinaan."

"Kyllä sitä vielä ennättää, ei ole kiirettä", vastasi Severi.

Vastaan tulia ajoi aika vauhtia, ja juuri kuin Severi aikoi väistää, ajoi hän niin läheltä tuliaa, että vaunun pyörät sattuivat vastaantulian rattaisiin.

"Hyvää päivää, Miila", sanoi Kunigunda.

"Aih, kah, kapteeni ja Miila!" huudahti Agaata.

"Nöyrin palvelianne!"

"Hyvää päivää! Menikö mitään rikki?"

"Ei vaaraa mitään. Polleni pysähtyi kuin naulattu. Tuo kuski lurjus ei osannut väistyä aikoinaan."

"Jaa, se oli aivan hänen syynsä", myönsi Kunigunda.

Muutamia sanoja vaihetettiin ja sitte sanottiin hyvästi. Agaata vielä huusi, että Miila vain kaikella muotoa pian kävisi Impelässä. Sitten he taas ajoivat kukin eri suunnallensa, ja olivat pian ehtineet toistensa näkyvistä.

"Miksikä ei Severi väistynyt aikoinaan, kun Martta juuri huomautti?" kysyi Agaata vähän terävästi.

"Mitä hekin ajoivat niin hurjasti", vastasi Severi aivan levollisesti.

"Parempi on aikoinaan varoa, ett'ei vaaraan joudu, se on paras kaikissa asioissa", neuvoi Agaata. "Severi panee vain sen toistaiseksi mieleensä. Hyvä, ettei sentään mitään vahinkoa tullut."

He ajoivat eteenpäin ilman mitään muuta tapahtumaa ja puolen tunnin kuluttua joutuivat Impelään.

Tämän kartanon asuinrakennus oli puusta ja vanhan-aikainen. Sen ylikerrassa oli kaksi kammaria ja näitten akkunoista oli näkö-ala erittäin kaunis: saarikas järvi, jota koivujen ja kuusien koristamat niemekkeet ympäröivät, tekivät sen mitä viehättävimmäksi. Alikerrasta ei näkö-ala ollut yhtä kaunis, sillä puutarha oli niin tuuhea, että esti järveä näkymästä. Puutarhan käytävät olivat, kuten vanhaan aikaan oli tapana, suorat, ja niitten molemmilla puolin kasvoi kaikellaisia harvinaisia, vanhoja lehtipuita, joittenka latvakset muodostivat katoksia noihin käytäviin. Piha oli tasainen ja ruohokas, siellä oli ainoastaan yksi puu, vanha lehmus, mutta se oli niin suuri, että lukuisakin seura sen alla olisi mahtunut istumaan. Tämän suojassa Viirisen neidet tavallisesti istuivatkin kahvia juomassa sekä yksin ollessaan että vieraittensa seurassa.

Martan mielestä Impelä oli niin kaunis paikka, että hän sanoi: "Mitä sitten taivaassa, kun täälläkin jo on näin ihanaa." Ja vaikea on sanoa, kumpika täällä oli onnellisempi, Inkerikö vai hänen hoitajansa.

Talon rengit ja piijat katselivat uteliaasti uutta tulokasta ja kylläpä Marttaa sopi katsella, ei suinkaan muodossa eikä käytöksessä ollut moitteita sijaa. Renki Matti, kun päivälliselle tuli, sanoi: "Ai sentään, kun toimme tänne nätin tytön, sitä nyt taas kelpaa tämän kesän katsella."

"Hm, kaupungin tyttö, tietäneekö paremmin kuin Kiven Eeva, kasvaako 'nakriit puussa vai maassa,'" ivaili vouti.

"Kyllä se tyttö tietääkin vähän enemmän, kuin moni muu", vakuutti

Severi.

"Muutenko Severinkin on aina tehnyt mieli kaupunkiin, kun vain vähänkin asiaa on ollut", sanoi Impelän karjakko, Anna-Maija.

"Mitäpä muuten", sanoi Severi. "Ehkä et muista, että kotini on kaupungissa."

"No kyllä sinne vain Martankin vuoksi sopii mennä", vakuutti Matti, "se on niin heikkarin sievä tyttö, että voi veikkonen sentään. Ruvetaanpa tytöstä kilpailemaan, Severi!"

"Kaikki räppänät tässä, tuskin reserviin kelpasit."

"Mutta kun kelpasin hyvinkin, sitte kun kerran sinne otettiin, ja ampuminen kävi kuin pöstä pojilta vain."

"Kas noin, kyllä Matti itseänsä kiittää osaa."

"Totta kai, eihän sitä muutkaan tee", vastasi Matti ja nousi ruoalta sekä läksi iloisena taas ulos toimiinsa. Mutta Martta asetteli Viirisen neitojen kanssa kapineita paikoilleen eikä tietänyt ensinkään, minkä leikkipuheen esineenä hän ruokatuvassa oli.

7. Kirkkomatkalla.

Päivä paistoi paahtavan kuumana ja taivas oli kirkas, ainoastaan muutama vaalea hattara näkyi siellä täällä sen sinisellä laella. Martta istui kangaspuissa ja kutoi, että jyskyi. Posket punottivat ja otsa hikoili, mutta samaa vauhtia sukkula yhä lenteli. Kun kuumuus kävi liian polttavaksi, aukaisi hän akkunaa ja alkoi sitten taas yhä raittiimmasti työtään jatkaa. Samassa viskattiin akkunasta sisään kimppunen mustikanvarsia, jotka olivat täynnänsä kypsiä mustikoita, "Kah, hyvänen aika, kankaani likauntuu", huudahti Martta äänellä, joka oli nuhtelevainen olevinaan, mutta hän hymyili kuitenkin katsellessaan päin akkunaa, jonka ääressä Severi seiso.

"Sinä vain täällä kudot, etkä ollenkaan tule niitylle! Tänään saamme hyvästi kuivia heiniä, väkeä vain tarvittaisiin lisää."

"Kai maar teitä siellä tarpeeksi on, vaan kyllä sentään halusta tulisinkin; ulkotyö olisi taas muutteesta hyvin hauskaa."

"Kas vain Severiä, kun olikin niin kova nälkä, että kiirehti ennen meitä ruoalle", ivaili Matti, joka voudin ja muun heinäväen parissa meni akkunaa sivutse ruokatupaan. "Hyvästi nyt, Severi, teemme sinulle lepästä lusikan."

Mutta nytkös Severi yhdellä hyppäyksellä astui akkunasta kammariin, josta ovi kävi ruokatupaan. Silmänräpäyksessä oli hän rientänyt pöydän ääreen ja kun Matti astui sisään, istui Severi syömässä kaikessa rauhassa, ikään kuin hän siinä olisi jo kauan istunut.

"Hyvä että kuitenkin ennätit päästä ruoalle, minun tulikin sinua jo sääli, kun noin kovasti sinua säikähytin tuolla leppäisellä lusikalla."

"Kas vain, mikä erinomainen yhtäläisyys meissä vallitsee, minäkin niin kovin säälin sinua tuon pitkän nenäsi takia, jonka sinulle toimitin."

Martta meni nyt myöskin ruokatupaan. Vouti loi häneen vähän veitikkamaisen katseen ja sanoi: "Paras on, Martta, että pyydät röökinäin laskemaan sinua niitylle, että pikemmin saamme kuivat heinät kokoon, sillä nyt tulee varmaankin roska-ilma, koska kukonpojat tappelevat".

"Eihän niitä meillä olekkaan".

"Onpa vain, tässä kaksi hyvää veitikkaa, jotka kielillään toisiansa pieksivät. Mutta totta puhuen, mene sinä sanomaan Agaata röökinälle, että minä tahdon sinunkin niitylle. Eihän ne kangaspuut perässä kulje."

Martta läksi Agaata neiden luo ja kysyi, pääsisikö hän heinäniitylle, kun vouti oli käskenyt.

"Kyllä, koska heinänteolla kuuluu olevan kiirettä, mutta jos vieraita tulee, pitää sinun palata kotia".

"Niin, tietysti, kyllä sitten tulen. Odottavatko röökinät vieraita?"

"Kapteeni tässä tuonaan lupasi sisarineen kohdakkoin tulla meille, ja neiti Visaa myöskin olemme odottaneet. Mutta tuskin he tänään tulevat, mene sinä nyt vain".

"Kiitoksia, kyllä on kovin hauskaa mennä vähän ulkotyöhönkin". Martta lähti ulos ja hetken perästä hän harava olalla meni heinäväen parissa niitylle. Severi ja Matti kulkivat taas rinnakkain, kuten hyvät ystävät ainakin, ja Matti kehui ampumistaitoaan. "Niin me ammuimme vain, että joka laakilta meni pilkkuun".

"Tokkohan?"

"Meni kun menikin ja kotia päästyämme sitten laulettiin ja pidettiin hauskaa". Muistellessaan reservi-aikaa Matti rupesi laulamaan että koko seutu kaikui:

"Sinisilmän lammen rannalla
On mua kasvatettu,
Suomen saaren vartiaksi
Koht' olen koulutettu".

Mutta nyt ennätettiin niitylle, jossa sitten ahkera työ alkoi. Martta, joka oli sisätyössä koko kesän ollut, paistoi niin hohtavan valkoiselta toisten rinnalla, että oli ikäänkuin joku hienompi olento, mutta työ sujui niin hyvin, että kyllä piankin huomasi hänen ulkotyössä olevan paikallaan yhtä hyvin, kuin kangaspuissakin. Ahkeraan tehtiin työtä, ei Mattikaan joutunut laulamaan. Päivällisen jälkeen vasta pieni ruokalepo suotiin heinäväelle ja silloin Matti kiirehti Martan lähelle. Hän koetti saada kaikellaista puhetta alkuun, mutta Martta ei paljoa viitsinyt häntä kuunnella. "Ruvetaanpa aprikoimis-arvoituksia arvottelemaan, Martta", sanoi hän vihdoinkin, koettaaksensa tällä tyttöllä huvitella.

"Ruvetaan vain".

"Kuka alkaa? Martta, ala sinä".

"En minä, mutta kyllä jatkan".

"Entäs jos minä sen teen, mutta kuka arvaa? Jos alan K:lla, olen piikkejä täynnä, vaan jos alan M:llä, olen kaunis tyttö".

"Se on kartta ja Martta", sanoi Anna-Maija karjakko.

"Tiedän minä sopivammankin arvoituksen: Jos alan K:lla, olen liukas eläin, jos alan M:llä, olen viekas poika, ja sen saa Matti arvatakseni".

"En minä vain sitä arvaa, huomaan sen liika vaikeaksi".

"Tulenpa avuksesi sitten, se on Katti ja Matti".

"Siinä sait Matti. Niinpä kärpänenkin siipensä polttaa, kun hän valkean ympäri lentelee", sanoi vouti. "Mutta arvoitukset jääkööt sikseen, tässä on nyt jo taas työhön ryhtyminen, että saamme aikoinaan heinät korjuun, kuu on lauantai-ilta".

Heinäväki, voutia totellen, ryhtyi heti ahkeraan työhön. Heinät saatiin kokoon ennen iltaa, ja väki läksi kotia. Anna-Maija pani saunan lämpiämään ja sitten heinäväki, joka päivän oli työtä tehdessä hikoillut, otti saunassa vielä aika löylyn, jonka jälkeen heidän väsyneet jäsenensä tuntuivat niin nuorteilta ja virkistyneiltä, etteivät he päivän uuvuttavaa hellettä enää muistaneetkaan.

Seuraavana päivänä eli pyhänä, pääsi Martta kirkkoon, sillä Viirisen neidet olivat molemmat kotona. Jalkaisin hän meni, koska kirkolle oli ainoastaan vähän toista virstaa. Kirkolle Severikin lähti, mutta hän meni jo aikaisemmin kuin Martta. Kotomatalla he sentään tapasivat toisensa, vaikka oli siinä paljon muitakin, jotka kirkosta palasivat, ja pari muijaa sekä kolme lasta tuli heitä vastaan. "Vastako nyt kirkolle aiotte?" kysyi eräs muija tulioilta.

"Emme ikään, mansikkaan vain mennään. Ajattelin että Impelässä ehkä ostaisivat. Jaa niin, siinähän Impelän kuski onkin, tunnen vielä, kun tässä tuonaan olitte meidän miehen kanssa yhdessä muurarin työssä Impelässä, ja kun vein päivällistä äijälleni, niin näin teidän siellä. Tiedättekö, ottavatko röökkinä marjoja?"

"Kyllä maar".

Eräs tyttö, joka kirkolta tuli, saapui nyt myöskin näitten puhuvien joukkoon.

"Kah, naapurin Viinu! Hyvää päivää!" sanoi marjamuija. "Mitä kirkolta kuuluu?"

"Anttilan Santra kuulutettiin jo!"

"Vai niin, soo, soo! Koskahan nyt häät tulee? No kylläpä se paras olikin. Mitäpä he siinä suotta nuoruuttaan olisivat kuluttaneet odottaen. Onhan nikkari-Kallu kelpo työmies, ei Anttilan yhtään tarvinnut estellä tytärtään Kallua ottamasta, kyllä siinä vain miestä on. Vai kuulutettiin nyt".

Muija läksi seuroineen ja kirkolta tuliat jatkoivat matkaansa. Tultiin Impelään vievälle tienhaaralle, jonneka Severi ja Martta poikkisivat. Kun kahdenkesken jäivät, sanoi Severi: "Martta, mitäs tässä mekään suotta nuoruuttamme kulutamme".

"Eihän se suotta kulukkaan, työhön kuin hyvin kelpaamme kumpikin".

"Mutta kulutamme itseämme toisten työssä, kun omaammekin voisimme tehdä".

"Siitähän palkan saamme".

"Mutta minä haluaisin omaan olooni jo, etkö sinä suostu tulemaan kumppanikseni?"

"Kyllä kai sitten, enhän minä kestään muusta huoli kuin sinusta".

"Ja syksyllä mennään kuulutukseen, minä aion ruveta muurariksi kaupungissa".

"Ja minä muurarin vaimoksi. Minä autan sinua sekoittamalla vettä, savea ja soraa; siten olemme taas yhdessä työssä, kuten ennen lapsena ollessamme".

"Niin ollaan, ja toivon että hyvin toimeen tullaan".

"Eiköhän sentään maalla olisi parempi oltava, kaupungissa sanotaan miesten joutuvan moniin kiusauksiin".

"Enhän ole viinaan menevä, kyllä siellä pysyn sellaisena kuin ennenkin".

Näin jutellessaan olivat jo ennättäneet Impelään. Muutamilla yksinkertaisilla sanoilla olivat he elämäänsä koskevan tärkeän päätöksen tehneet.

Iltapäivällä Martta käveli Inkerin kanssa puutarhassa, hän oli iloinen kuten ennenkin ja jutteli lapselle kaikenmoisia kukista ja linnuista, mutta sydämensä tuntui niin täydeltä, että hän kaipaili omaisia, joille olisi saattanut puhua kaikki. — "Jospa Miina olisi täällä, ei, äiti — voi jos saisin nähdä äitini", huokasi Martta, ja hän, jonka heleää ääntä ei kukaan ollut kuullut, siitä asti kuin hän palvelukseen tuli, hän nyt huojensi sydämensä laulamalla Jylhämäessä seipitettyjä laulujansa:

Minun jos hän unhoitaisi, ei hän mull' oo luotu.
Mutt' en toista kullaks ota, vaikka oiskin suotu.

"Mitä Martta huutaa?" kysyi Inkeri ihmeissään, hän kun ei koskaan ennen ollut Martan lauluääntä kuullut, eikä täditkään milloinkaan hänelle laulaneet.

"Minä vain laulan", vastasi Martta,

"Laula vielä, Martta laulaa nyt Inkerille!"

Martta otti tytön syliinsä ja rupesi hänelle laulamaan kaikellaisia kansanlauluja, joita hän ennen oli laulanut kotilammella kalassa ollessaan. Lapsi kuunteli noita yksitoikkaisia, surunsekaisia ääniä siksi, että hän uneen vaipui. Martta nousi, viedäkseen Inkeriä sisään, ja samassa häntä jo huudettiin. Haalmanska ja Hilma olivat tulleet häntä katsomaan. Martta vei Inkerin sisälle ja pani vuoteelle lapsen lepäämään sekä meni sitten Haalmanskaa ja Hilmaa tapaamaan.

"Hyvää päivää, Martta", sanoi Hilma, "mitenkä sinä täällä maalla nyt olet voinut? Tulin Haalmanskan kanssa sinua helssaamaan. Kun Haalmanskan teki mieli poikaansa katsomaan, niin minä heti lupasin tulla mukaan, on hauskaa nähdä Severiäkin, hänpä oli aina niin kovin snälli poika, että minä oikein tykkäsin hänestä."

"Missä Severi on? Vieläkö tänne jäätte?" kysyi Haalmanska.

"En tiedä, minnekkä lienee mennyt", vastasi Martta, ja jätti viimeisen kysymyksen ilman vastausta. "Ehkä on mennyt levolle tallinparveen."

"Ai, häntä täytyy herättää. Mennään ulos häntä hakemaan." Mutta ulos kun tulivat, näkivätkin Severin voudin keralla istuvan tallin kynnyksellä. "Päivää, Severi, nyt minä tulin tänne teitä helssaamaan, mutta tulevana pyhänä täytyy teidän tulla vastavuoroa Hämeenlinnaan, siellä tulee

kovasti hauskaa. Prankoori pitää silloin juhlaa parkissa. Sinne laitetaan lava, jossa tanssitaan ja prankoorin oma musiikki soittaa. Tulkaa oikein varmaan."

"Tokkohan sopii päästäkään; en nyt vielä tiedä", vastasi Severi.

"Juu, juu, kyllä maar, sanokaa vain, että tahdotte mennä. Minun luokseni teidän sopii tulla kortteeriin ja sitte pidetään oikein hauskaa."

"Kiitos vain, mutta äidin luo me kortteeriin menisimme."

"Tietysti, mitähän everstin herrasväki siitä sanoisi, jos me heidän kyökkiinsä tulisimme", sanoi Martta.

"En minä enään everstillä olekkaan, olen omassa olossani. Tykkäsin että oma priiheeti sentään on parempi, kuin vieraita palvella."

"Miten sinä nyt toimeen tulet?" kysyi Martta.

Vouti, joka ääneti oli kuunnellut Hilman puhetta, sanoi nyt varsin vakavasti: "No näes, se priiheeti kai niitä kaupungin likkoja elättää."

Hilma ei ollut tuota kuulevinaan, vaan vastasi: "Minä strykkään ja ompelen."

"Mennään nyt sisälle, täti jo odottaa", sanoi Martta.

"Onko äiti täällä?"

"On hän. Hyvänen aika, emmekö siitä puhuneetkaan!" huudahti Martta.

"Ette ikään, menkää nyt sitte edellä, minä tulen kohta."

Kun tytöt olivat menneet, sanoi vouti: "Tuo Hilma on aika tytön kekkuli, kyllä hänen näin ennen, kun hän röökinöillä palveli; keikkui ja kieppui, että harmitti. Varo itseäsi vain, Severi, nyt hän sinua mielitelee."

"Ei ole hätää."

"No niin — kyllä ymmärrän, pysy sinä vain paremmassa kiinni."

Severi meni äitiänsä tervehtimään. Hilma oli neitien luona ja Martta keitti kahvia vierailleensa.

"Mitä nyt tuumaatte, jättätkö tänne tulevaksi vuodeksi?" kysyi Haalmanska.

"Emme", vastasi Severi. "Ajattelin juuri, että osui hyvin, kun tänne nyt tulitte, sillä pyytäisin teitä katselemaan minulle sopivaa huonetta tulevaksi vuotta, minä kun aion omaan olooni ruveta, aion kaupunkiin muurariksi."

"Mikähän sinun päähäsi nyt on pistänyt, täytyy kai sinulle sitten katsoa muijaakin, et suinkaan sinä itse rupea keittämään?"

"Se on katsottuna jo",

"Ethän vain tuota Hilma häiläkkää aikone ottaa?"

"Hui hai, arvatkaa paremmin vain."

"Täti, kelpaanko minä miniäksenne?" sanoi Martta ja tarttui ystävällisesti tätinsä käteen.

"Hyvä lapsi, kyllähän se käy päinsä näinkin, vaikka olettekin sisarusten lapsia. — Olisittehan saattaneet mennä suvusta edemmäksi, — mutta onpa niitä ennenkin tapahtunut liittoja orpanien välillä. Hm — vai niin, te ette siis enään jää tänne, enkä teitä muuallekaan saa toimittaa, Röökinäthän tarvitsevat nyt toiset palkolliset teidän sijaanne. Jahka nyt Hilma tulee pois tuolta sisältä, niin minun täytyy mennä asiasta puhumaan röökinöille. Se on varsin välttämätöntä, sillä parhaat palkolliset jo ottavat paikat itselleen. Tietävätkö täällä jo liitostanne?"

"Ei kukaan", vastasi Severi, "vasta tänään se tapahtuikin."

"Vai niin, antakaas kun minä sitten puhun röökinöille."

"Juokaa nyt ensin kahvia ja menkää sitten vasta."

"No niin, paras ehkä on, sopiihan minun kärkeä Hilmaa sitten tänne kahvia juomaan, niin saan röökinäin kanssa kahdenkesken jutella."

Haalmanska joi kahvinsa ja meni sitten Viirisen neitien luo kammariin. "Suokaa anteeksi, että tulin näin rohkeasti oikoiseen tänne vain, vaikka olen tämmöinen ämmän-kakkula kuin olenkin — mutta röökinäthän aina ovat olleet niin erinomaisen heveliä minulle. Hilma, mene sinä kyökkiin, Martta odottaa sinua kahvia juomaan." Hilma meni ja Haalmanska jatkoi: "Niin maar, niin maar, on se kumma, miten kaikki ihmiset ovat hyviä, kapteenska Plomroosikin aina minulle sanoo: 'söötä snälla madam', niin hän sanoo."

"Istukaa, Haalmanska", kehotti Agaata neiti.

"Kiitoksia, hyvää se tekeekin, istuminen, kun on kulkenut pitkän matkan. Tulin kuulemaan, kuinka täällä poikani on toimeen tullut. Ajattelin, että ottaisin samalla selkoa, vieläkö herrasväki pitää häntä, mutta kuulin tuolla kyökissä, että poika paha ei enään aiokkaan palvella."

"Eikö, siitä ei meillä ole ollut aavistustakaan. Mitä hän aikoo?"

"Hm — hankkii kaupunkiin omaan oloonsa, on näette oman pesän toimeenpano tullut mieleen; poika on Martan kihlannut, heidän on ollut hyvä väli jo lapsuudesta."

"Martan!" huudahti Kunigunda, "no enpä minä halusta olisi Marttaa antanut pois. — Vai vie Severi Martan meiltä!"

"Kai maar sitten, koska käski minun toimittaa huonetta kaupungista itselleen. Hän aikoo muurariksi ruveta."

Inkeri, joka tätinsä huudahdukseen oli herännyt ja kuullut, kun täti sanoi, että Severi vie Martan, seisoi nyt aivan suorana vuoteellaan ja kysyi pelästyneen näköisenä: "Mihinkä Severi Martan vie?"

Tädit joutuivat vähän hämilleen, eivätkä tietäneet heti, mitä vastata, mutta Haalmanska sanoi aivan iloisesti: "Severi vie syksyllä Martan omaan kotiinsa kaupunkiin ja pikku Inkeri tulee sitten häntä katsomaan."

"Ei saa viedä", sanoi lapsi ja juoksi oikopäätä kyökkiin. Siellä kun näki Severin, meni hänen eteensä ja löi jalkaansa lattiaan, huutaen: "Ei Severi saa! Ei Severi saa!"

"Mitä en saa? Enkö saa juoda kahvia?" kysyi Severi, joka juuri joi Martan tarjoamaa kahvia.

"Ei saa viedä Marttaa", sanoi lapsi, jonka silmistä kyneleet rupesivat tipahtelemaan.

Severi ja Martta punastuivat, mutta Hilma rupesi nauramaan ja kysyi:

"Kuka niin on sanonut, että Severi Martan vie?"

"Ämmä sanoi", nyhkytti Inkeri.

"Vai niin, katsoppas vain! Kratulus sitten", lausui Hilma.

"Niitä lapsia", sanoi Martta itsekseen, vaan samassa osui hän katsomaan ulos ja huudahti:

"Vieraita tulee, Inkeri menee röökinöille sanomaan."

Inkeri juoksi, unhottaen surunsa, tätiensä luo ilmoittamaan, että vieraita tulee.

"Ai, vai tulee, minunkin täytyy mennä kyökkiin sitten", sanoi Haalmanska ja lähti, mutta neidet riensivät vieraitansa vastaan.

8. Rakkaita vieraita.

"Näkyy olevan Ristimäen kapteeni sekä Miila ja Mimmi Visa! Hyvänen aika, hänkin sattui tulemaan, sepä hauskaa!" huudahti Kunigunda.

Etehisessä nyt sanottiin mitä lämpimimmät tervetuliaiset ja mentiin sitte sisälle.

"Tämäpä on ihana paikka, olen jo aikoja sitten Miilan kanssa tuumannut tulla tänne, mutta yksinäisellä miehellä, kuin minäkin olen, on aina niitä esteitä."

"Yksinäisellähän sitä aikaa pitäisi ollakkin", sanoi Agaata.

"Pannahinen kanssa, suokaa anteeksi, tuollaiset sanat eivät juuri sovi hienojen naisten parissa eikä kenenkään muittenkaan, vaan pahoista tavoista on vaikea päästä. — Mutta mistä tässä puhuimmekaan — kiireestä ajasta — niin tosiaankin, maanviljelijällä sitä on niin paljon puuhaa, että vaikka sisareni kyllä on ollut uskollinen auttajani, niin kyllä meillä työtä riittää molemmille, vähän liikaakin. Vaan, Jumalan kiitos, terveinä olemme saaneet olla."

"Jaa, minä luulen, että maanviljelyksen hoitaminen on hyvin terveellistä", lausui Agaata. "Siihen toimeen tarvitsisi vain olla enemmän pyrkijöitä, mutta kaikki nyt vain tahtovat virkamiehiksi."

"Aivan oikein, vieläpä naisetkin."

"Niin, miksikä ei naiset, kuten miehetkin", sanoi neiti Visa.

"Vai niin, onko neiti noita tasa-arvon saarnaajoina, ei, suokaa anteeksi, sitä minäkin puolustan, naisella on miltei suuri-arvoisempi tehtävä, hän kun kasvattaa nuorisoa nousevata, mutta te olette noita yhtäläisyyden puolustajoina."

"Olen aivan, nainen siinä, missä mieskin!"

"Ilman poikkeuksettako? — pysykää kiinni sitten siinä, mitä sanotte.
— Nainen asevelvollisena, pappina y.m."

"Ei asevelvollisena, se ei hänelle sovi." —

"No niin, älkää sitten puhuko yhtäläisyyksistä, kun yhtäläisyys ei ole mahdollinen. Eihän nainut vaimokaan voi samati hoitaa virkaa kuin mies, ja jos hän sitä hoitaa, niin jää se, mikä on paljon suuremman arvoisempaa, hänen lapsensa hoitaminen, laimiinlyödyksi."

"Kyllähän naisilla nyt jo on oikeuksia, mutta myöntää täytyy, että heitä ennen on liiaksi sorrettu", sanoi Kunigunda.

"Aivan oikein, neiti Kunigunda", lausui kapteeni, ja loi häneen ystävällisen katseen.

"Kunigunda on vielä tuollainen vanhoillaan olia", sanoi Agaata.

"En maar, kyllä se on hyvä minun mielestäni, että muutoksia parempaan on tullut, ja aivan välttämättömän tarpeellistakin, mutta jos mennään yhdestä liiallisuudesta toiseen, niin ei sekään ole hyvä."

Martta toi kahvia vieraille ja kun hän meni pois, juoksi Inkeri, joka aina vielä pelkäsi Severin vevän Martan, hänen perässään, pitäen kiinni hänen hameestansa.

"Katsokaapas, miten tyttö pitää hoitajastansa", sanoi neiti Visa.
"Oletteko aina vielä yhtä tyytyväisiä Marttaan?"

"Olemme", vastasi Agaata, "mutta niin harmillista, me emme saakaan häntä pitää tulevana vuonna enään — tyttö raukka menee naimisiin."

"Sepä vahinko, ja hän kun on ollut niin hauska ja kelvollinen teidän mielestänne."

"Saako tyttö kelvottoman miehen, koska häntä noin surkuttelette?" kysyi Miila neiti, joka hiljaisena ja ääneti tähän asti oli kuunnellut veljensä ja tuttaviansa keskustelua.

"Ei, hän on hyvä työmies ja hänen äitinsä kertoi, että poika aikoo kaupunkiin muurariksi. Muuten hän tätä nykyä on meillä tallirenkinä."

"Hah, hah, todellakin raukka tuo tyttö", nauroi kapteeni. "Mutta myöntäkää toki, hyvät naiset, että liioittelette. Emmehän me miehet sentään metsänpetoja liene."

"Ei suinkaan, eihän sitä ole tarkoitettu", sanoi Kunigunda, "mutta köyhät vaimot usein haluaisivat takaisin onnellista palvelus-aikaansa, ja siitä näkyy, että se aika on heille onnellisin ja suruttomin ollut."

"Jaa, Kunigunda neiti, se on tosi kyllä, sillä heidän palvelus-aikansa on heidän nuoruutensa aika, ja kenpä meistä, vaikka kuinka onnellisia olisimme, ei tahtoisi takaisin parhaan nuoruutensa aikaa? Mutta kysykää tuollaiselta vaimolta, haluaako hän tulla palvelukseenne, tahi olla omassa köyhässä kodissaan, niin varmaan koti on hänelle kultala, vaikka onkin köyhä ja matala, ja niin rakas, ettei hän halua ruualla täytetyn pöytänsä ääreen, niin kauan, kuin hänelle kehnoinkin ruoka omassa kodissa on riittävä."

Näin ajatuksiaan vaihetellen ja jutellen vieraisso-olijat hauskasti iltansa viettivät. Kapteeni ja Miila jäivät vielä illallisellekin, jota syötiin lampunvalossa. Lampun punainen silkkihuntu levitti ympärilleen hienon purppurahohteensa ja lieneekö se ollut tuo hohde, joka vielä heijasti Kunigundan silmissä, kun hän maata pantuaan ei unta saanut, vaan ajatteli, että kyllä hän halusta jättäisi kaikki ulkonaiset huolet ja murheet miehelle, kun se mies esimerkiksi olisi kapteeni, ja kyllä hän vain halusta hoitaisi ja sulostuttaisi kotia, jotta se olisi lämmin, herttainen ja hauska, kun tuo mies, kapteeni, kotiin palaisi. —

* * * * *

Seuraavana päivänä Haalmanska ja Hilma menivät hyvästi sanomaan Viirisen neideille. "Kiitoksia paljon nyt, kun olemme täällä saaneet yösijan, ruoat ja kahvit ja kaikki", sanoi Haalmanska. "Kyllä kai minä sitten taas toimitan röökinöille Martan ja Severin sijaan toiset palkolliset".

"Meneekö Martta nyt todellakin naimisiin?"

"Kyllä, mitä siitä viivyttämistäkään on, turhaahan se olisi."

"Martta rukka, kyllä hän vielä olisi joutanut palvella", sanoi Agaata.

"Mikä rukka, kun miehen saa. — Kyllä Severiä vain ottaa kelpaa, vaikka en minä sen puolesta yllyttää pyydä, tehköt miten hyvään, mutta en minä näe tässä mitään surkuttelemisen syytä."

"No hyvänen aika, hauskaahan se on, kun kelpo miehen saa", virkkoi Hilma.

"Niin, ottas maarin röökinäkin miehen, kun niin vain soveltuisi." —

"Ei, Haalmanska hyvä, en minä hyviä päiviäni huonoihin vaihettäisi. Miehet ovat itsekästä joukkoa."

"Käyhän sitä niinkin sanominen, ja kai siinä röökinä jo vanhana piikana pysykin, mutta Kunigunda röökinä nyt saattaisi vielä naimiseen mennä, eihän tämä vielä järki vanha ole."

"Kyllä maar minä olen samaa mieltä kuin sisareni", sanoi Kunigunda, mutta punaiseksi kävi kuitenkin, sillä hän muisti, miten ystävällisesti kapteeni oli häntä kehottanut tulemaan Ristimäkeen ja ajatteli, ettei hän suinkaan luulisi sitä onnettomaksi, joka kapteenin saisi, vaikka se nainen olisikin — — hän itse.

Haalmanska ja Hilma sanoivat nyt hyvästi ja läksivät kyökkiin mennänsensä pois. Väki oli juuri päässyt ruoalta.

"Tuleeko Matti tulevana pyhänä Hämeenlinnaan?" kysyi Hilma.

"En, mitä minä sinne tulisin, kun ei Marttaakaan haluta. Eikä minulla sitä paitsi hänestä mitään hauskuutta ole, vaikka tulisikin, kun jo on toisen morsian."

Nyt läksivät ulos kaikin ja Hilma rupesi taas kehottamaan Marttaa ja Severiä sekä varsinkin Mattia tulemaan Hämeenlinnaan, vaikka turhaan. Matti sanoi vain: "En viitsi, kun ei ole henttuakaan enään, jonka kanssa kulkisi." Ja sitten rupesi hän laulamaan:

Nätin tytön aioin minä kullakseni ottaa,
Mutta sen jo toinen kohta omaksensa noppaa.

"Mitä annoit ottaa", sanoi Hilma.

"Ei sillä väliä ole", vastasi Matti ja jatkoi lauluaan:

Kyllä noita likkoja on, saanhan vaikka kuusi,
Tulevana kesänä jo mull' on kulta uusi.

"Kyllä Matti pian itsensä lohduttaa", virkkoi vouti, "laulaa vähän ja on yhtä tyytyväinen taas."

"Mitä hän suotta hentusta puhuu, kun sitä ei ole ollutkaan", lausui Martta vähän harmistuneena.

"No tykkäsinhän vähän sentään", väitti Matti. "Mutta, Haalmanska, toimittakaa vain sievä tyttö Martan sijaan, jotta hän minulle hentuksi sopisi tulevaksi kesää."

"Kyllä, kyllä. Hyvästi vain!"

9. Vihkiäiset.

Syksy oli tullut ja Viirisen röökinätkin jo olivat muuttaneet kaupunkiin maalta. Kaikki hillo- ja marjanmehu-pullot ja pöntöt olivat täysinäisinä talvenvaraksi varustettuina kellarissa. Martta oli ollut neitien ahkerana apulaisena noitten säälimisessä, nyt hän taas pesi, paikkasi ja parsi, jotta kaikki kunnossa jättäisi toisen käteen talosta lähtiessään.

Näitä toimia tehdessään Martan iloinen luonto oli käynyt vähän alakuloiseksi. Tulevaisuus oli hämäränä, tietämättömänä hänen edessään — no niinhän se ainakin oli ollut, mutta ennen ei hän sitä ajatellutkaan — päivä tuli ja meni ja hän otti sen vastaan raittiilla mielellä semmoisenaan kuin se oli. Nyt hänen tuli tuumia monta asiaa, joista ei hänellä ennen ollut mitään huolta ja elämä muuttui paljon vakaammaksi. Jospa Severi olisi jäänyt maalle, mutta kun tahtoi kaupunkiin ja se kaupungin elämä oli aivan outoa Martalle, ei hän tietänyt, miten köyhät alkavaiset kaupungissa toimeen tulevat. Äitiään hän kovin kaipasi, äiti olisi tietänyt antaa monta hyvää neuvoa. Mutta ei nyt kotiinkaan sopinut lähteä, sillä se olisi maksanut liian paljon. Martan vähät varat kyllä tarvittiin kodin perustamiseen. Martta meni etsimään Inkerin vaatteita pestäksensä niitä sadevedellä, jota hän äsken oli koonnut, kun satoi. Puuvajan eteen hän sitte asetti pesin-astian ja rupesi vaatteita siinä huuhtomaan. Inkeri juoksenteli pihalla ja huusi: "Martta!"

"Täällä olen", vastasi Martta.

"Mitä Martta tekee? Pesetkö sinä?"

"Pesen minä Inkerin vaatteet puhtaiksi."

"Minä autan Marttaa", sanoi Inkeri ja pyysi astiaa, missä saisi vaatteita huuhtoa. Lapsi tietysti häiritsti Marttaa, mutta tämä hyväsydäminen tyttö ymmärsi lapsen hyvän tarkoituksen ja riensi hakemaan hänelle sopivaa astiaa ja asetti vyöliinan hänen eteensä sekä saippuaa hänen käteensä ja nytkös Inkerin oli hauska pulikoida käsillään vedessä.

Hilma, joka sattui kadulla kulkemaan, näki Martan vaatteita hieromassa ja pistäysi pihaan häntä tervehtimään.

"Vieläkö sinä nyt vaatteita peset täällä, vaikka jo lauantaina pois lähdet, viitsis häntä nyt enään touhua toisen työssä. Olisi sitä itselleenkin laittamista."

"Tietysti tahdon jättää puhtaana kaikki, kun lähden."

"Kyllä lapset aina uudestaan likaiseksi saa, pesköt nyt muut vain."

"Mutta minä autan kanssa Marttaa, ei hänen tarvitse niin kovin paljon tehdä", vakuutti pikku Inkeri.

"Kutsu vain minuakin häihisi tanssimaan."

"Ei minun häissäni tanssita, emmekä me häitä pidäkkään, tädin luona vain vihitään."

"Kuules, Hilma, minä autan Marttaa, kuules, etkö näe, minä niin kovasti pesen puhtaaksi", puhui Inkeri ja nyki Hilmaa hänen äsken silitetystä hameestansa, joten siihen tuli suuri märkä paikka hänen saippuaisista käsistään.

"Soo, soo; no hyi kuinka se Inkeri klottaa, hameeni ihan pilaantuu", harmitteli Hilma.

"Inkeri niin pesee puhtaaksi", toisti tyttö vain, eikä hänkään vuorostaan taas kuunnellut Hilman äkäistä puhetta, toimessaan kun oli.

"Etkö sinä sitten koreillakaan anna itseäsi?" kysyi Hilma taas vähän ivallisesti.

"Tietysti, Kunigunda röökinä on luvannut minua vaatettaa."

"Kyllä te vain joutavan tyystät olette, kun ette häissänne tanssia anna. Vaikka rahat lainaisin, niin tanssittaman sitä pitäisi. Ethän sinä sitäpaitsi mikään köyhä ole, torpan tyttö."

"Voi, voi, Hilma, sinun puheitasi! Vaikka meillä varojakin olisi, en minä sittenkään tanssista huolisi, kun ei se ole minua milloinkaan huvittanut, mutta vallan hurjaahan olisi lainata, saadaksensa tanssia."

"Jotakin sitä kumppaniensakin huviksi tekee — eikä sinun lainata tarvitsekkaan, kai maar sinä kodistasi tavaroita saat."

"Mitä minä sieltä saan, kyllä äitini omansa tarvitsee, niin kauan kuin hän elää, ja Miina, joka torppaan jää ja siinä työtä tekee, tarvitsee myöskin. Lehmän ja porsaan Miina meille tuo, kun hän tulee tänne."

"Tulee kai nyt häihinne."

"Tulee. Äitiäni olisin tahtonut nähdä, mutta hän on jo niin vanha, ei hän enään liikkeelle lähde."

"Aiotko sinä lehmää pitää kaupungissa?"

"Aion, sen olen itse vasikasta kasvattanut. Etpä usko, miten hauska elukka se on. Kun vain huusin: Herttike hoi! niin oikein juoksemalla se tuli luokseni. Raukka saa vain kulkea pitkän matkan."

"Martta, väsykö se Herttike kovasti? Eikö se saa maata ollenkaan?" kysyi Inkeri.

"Kyllä se maata saa."

"Miksi Martta sitten sanoi, että se on raukka?"

"No kun sillä sentään on koko matka kulkea, ennenkuin pääsee tänne, ennenkuin pääsee Marttaa katsomaan." Inkeri tuli lohdutetuksi, mutta Hilma kysyi vielä kerran, eikö sentään tanssittaisi Martan häissä, mutta kun Martta varsin varmasti vakuutti, ett'ei sitä tehdä, sanoi Hilma: "Minäkin tässä suotta taas aikaani kulutan, täytyy tästä mennä. Hyvästi nyt!"

Inkeri oli vettä puolikoidessaan kastanut itsensä niin läpimäräksi, että Martan täytyi viedä hänen sisälle sekä pukea kuivat vaatteet hänen yllensä. Sen tehtyä jätti hän tytön neitien huostaan ja aikoi lähteä pesoansa jatkamaan, mutta Inkeri huusi hänen peräänsä:

"Koska Herttike tulee?"

"Tuota lasta", Martta hymyili, "lauantaina varmaan." Hän lähti taas työhönsä.

Loppuviikko Martalta kului kaikenlaisissa toimissa.

Lauantai-aamuna tuli Taava torilta ja sanoi Martalle: "Luulen, että Jylhämäestä tultiin kaupunkiin, sillä kaksi naishenkilöä ajoi Kaihilla Haalmanskan portista sisään ja kyllä se vain oli teidän Kailunne."

"Kaksi naishenkilöä? — Kulkiko ratasten perässä lehmä?"

"Kulki niinkin."

"Mutta kuka se toinen nainen oli? Entä jos Maalu? — Kentiesi Kontiosta joku?" —

"Vanha muija siinä istui rattahilla nuoremman rinnalla."

"Vanhako? — Hyvänen aika, entä jos äiti sentään olisi tullut! — Tekisipä mieleni juosta katsomaan. Täytyy mennä röökinoilta kysymään, saanko mennä tätini luo."

Martta riensi Agaata neideltä pyytämään lupaa mennäksensä katsomaan, oliko hänen omaisiaan Haalmanskalla.

"Kyllä saat mennä", sanoi Agaata. "Kai se olisi hyvin hauskaa, jos äitisi olisi tullut!"

"Olisi oikein kovasti. Kuitenkin pelkään sitä vähän, kun ajattelen, että hän on jo vanha ja saattaisi matkasta rasittua liiaksi, mutta voi toki, kuinka hauskaa sentään olisi häntä nähdä!"

Ja Martan silmistä loisti iloinen toivo. Hän läksi nyt menemään Haalmanskalle, joka ei kaukana asunutkaan. Sielläpä tallinkujassa Kailu kaikessa rauhassa apettaan pureskeli sekä näytti niin tutulta ja hyvältä, että Martan oikein teki mieli mennä sitä hyväilemään, mutta ei, sitä ei hän nyt joutanut, sillä mahdollistapa oli, että äiti, rakas vanha äiti istui Haalmanskalla, ja häntä Martta nyt hartaasti toivoi näkevänsä. Tyttö siis vain kiirehti eikä hän toivossaan pettynytäkään. Äiti, Jylhämäen vanha muori, istui Haalmanskan huoneessa ja joi kahvia par'aikaa. Kun hän tyttärensä Martan näki, rupesi tassilta kahvi maahan läikkymään ja hänen täytyi laskea se pöydälle. Sitte pisti hän kättä tyttärelleen sanoen: "Terveisiä Maalulta", mutta hihaansa pyyhki hän silmistään kyyneleitä, joita ei hän voinut estää vierimästä. Martta vuoron itki ja nauroi ilosta tavatessaan omaisiansa sekä kysyi, miten äiti oli jaksanut tulla tuon pitkän matkan Jylhämäestä tänne. "Eikö teitä nyt kovin väsytä?"

"Ei sentään, täytyihän minun tulla teitä katsomaan, ei tiedä olisiko toisten enään ollut voimia senkään vertaa, mitä nyt on."

"Mitenkä Severi jaksaa?" kysyi Miina.

"Hyvin vain, hän meni jo eilen uuteen kotiimme, mutta täällä tädin luona hän sentään on syömässä käynyt. Meidän kammarin muurissa on pieni hella, joten mukavasti saatamme siinä keittää."

"Miina, tuo se säkki tänne, jonka Martalle toimme." Miina läksi konttorista tuomaan säkin, joka oli niin täynnä, että tuskin sen suu siteessä pysyi.

"Mitä kaikkia siinä nyt sitten on?" uteli Martta.

"Tässä on 40 kyynärää palttinaa, jota Maalu keh räsi ja kutoi itse änsä varten, mutta kun kuuli sinun naimisiin meneväsi, päätti hän antaa tämän sinulle morsiuslahjaksi", sanoi Miina, "ja tässä", lisäsi hän, "on puolivillainen hamekangas, jonka olen sinulle kutonut; saat itse viedä sen värj ärille rassattavaksi. Nämät loput ovat äidin antamia: kuusi täysvarttista raitia sekä peitto, jonka äiti ompelutti räät älin Annilla, ja tässä on vaippa sekä patjojen päällisiä, saat itse täyttää ne heinillä tahi oljilla. Pohjalla on vielä puulusikoita ja kauhoja sekä voipytty."

"Toinen säkki on vielä, johon panin kaikellaista ruokatavaraa, jotta teillä olisi vähän, millä alatte", sanoi äiti.

"Kiitoksia paljon, enhän nyt tyhjänä pesääni mene. Sitä äitiä, kun muisti puulusikatkin, kyllä täällä vain kaikki hyvästä tarpeesta on. En yhtään olisi muistanut, että niitäkin puuttui. Miinan ei tarvinnutkaan tuollaisia ajatella naimisiin mennessään, hänellä kun oli kaikkia kotona."

"Siksipä minun täytyi tulla katsomaan tänne, millä lailla sinä, joka et mitään mukaasi vienyt, alkaisit pesääsi rakentaa", sanoi äiti. "Rupesimme kokoon haalimaan kukin, mitä mielestämme tärkeintä oli, jotta alkuun pääsisitte."

"Maalukin jo on osannut noin kaunista palttinaa valmistaa."

"Maalu saa aikaan jo mitä hyvään", kerskaili Miina.

"Vanhako se tyttö nyt on?" kysyi Haalmanska.

"Täyttää Anttina 14 vuotta", sanoi Jylhämäen muori.

"Niin, silloin kuin Martta kotoa lähti, oli hän kahdentoista", lisäsi Miina, "täytti sitte Anttina kolmetoista, nyt olet sinä vuoden ollut poissa ja hän siis tulee nyt taas Anttina neljäntoista vanhaksi. — Mutta ei uskos, kuinka suureksi se likka on kasvanut, ei Martta mihinkään hänen rinnallaan riitä, ja oikein on lihonutkin niin pulskaksi että oikein, aivan on täysi ihminen, hyvin minun mittaisen!"

"Voi, voi, kuinka hauskaa olisi nähdä häntäkin, vaan enhän minä sentään mitään tahdo toivoa, kun sain äidinkin tänne, olihan se jo aivan odottamaton ilo."

"Kuules, lapsi parka, eikö sinun jo tarvitse mennä kotia?" muistutti äiti.

"Oi täytyy kyllä mennä ja huomenna tulen sitte valmiiksi puettuna tänne. Kunigunda neiti on luvannut minua koreilla."

"Kirkosta kai pappi tulee teidät vihkimään?"

"Niin, kirkosta tulee. Hyvästi nyt sitte."

Martta lähti kotia.

Seuraavana päivänä eli Pyhäinmiesten päivänä puki Kunigunda neiti Marttaa morsiuspukuun. Tyttö oli ihmeen sievän ja sulaisen näköinen; muotonsa oli tavallista vakavampi, juhllallinen tyyneys vallitsi koko hänen olennossaan. Pikku Inkeri katseli häntä tarkasti koko pukemisen aikana, vaan kun Martta oli täydessä morsiushankkinassaan, niin Inkeri ihastuneena huudahti: "Martta on kovasti kaunis nyt! Täti, puetko Inkerinkin yhtä kauniiksi morsiameksi, kun tulen isoksi?"

"Mutta joll'ei Inkeri tulekkaan morsiameksi", sanoi Kunigunda.

"Tulen minä vissiin, kun täti vain pukee."

"No kyllä puen."

"Ja sitte Inkeri syö paljo konvehtia ja Martta saa myöskin."

"Saako Marttakin? Kiitoksia vain, mutta ei minulla olekkaan antaa Inkerille konvehtia."

"Eikö ole? Syökö Martta itse kaikki?"

"Ei minulla ole ollenkaan konvehtia. Martta on köyhä tyttö vain, eikä sellaisten häissä sokerileivoksia syödä."

"Ja Martta syö itse koko rasiällisen."

"Minkä rasiällisen?" —

"Täti sanoi, että ne ovat Martan, ne konvehdit tuolla rasiassa, tuolla pöydällä."

"No niitä lapsia! Me ostimme sinulle vähän hääkonvehtia", sanoi Agaata, "ja aioimme lähettää ne Haalmanskalle tietämättäsi, mutta Inkeri sai niistä vihiä ja ilmoitti taas koko asian; vaan samahan se on."

"Hyvänen aika, kiitoksia paljon! Röökinät ovat kovin hyviä, mutta antakaa nyt Inkerillekin."

Lapsi sai toivottuja makeisiansa ja oli sitte tyytyväinen taas.

Taava tuli ilmoittamaan, että Severi oli tullut morsiantansa noutamaan issikalla, ja Martta kiiruhti sanomaan hyvästi. Oikein sydämmellisesti hän haltijoitansa kiittikin, sillä heidän ja hänen välinsä oli ollut erittäin hyvä, mutta pikku Inkerin hän syliinsä sulki ja näyttipä hänen olevan oikein ikävä erota tuosta lapsesta, joka vuoden kuluessa oli käynyt hänelle kovin rakkaaksi. Vaan hetket riensivät ja Martan täytyi lähteä. Severikin oli oikein siistinnäköinen mustissa vaatteissaan. Martta pani päällystakin ylleen, mutta päässä ei ollut mitään muuta, paitsi ruunu huntuiheen. Melkein kohta sen jälkeen, kuin Haalmannille olivat joutuneet, oli kirkonmenot loppuneet ja pappi tuli heitä vihkimään. Juhlallisilta vihkisanat kuuluivat. Jylhämäen muori pyyhkieli silmiään, siinä kun seisoi ikkunan pielessä kädet ristissä. Haalmanska kutsui vihkimiseen jälkeen häävieraat päivälliselle. Sitten kun päivällistä oli syöty, annettiin kahvia ja sitte konvehtia. Vihkiäiset olivat nyt päättyneet ja vieraat läksivät pois. Näitten joukossa oli Hilmakin, mutta ei hän sellaisista juhlallisista häistä pitänyt. Nyt olivat vain sukulaiset yhdessä ja he menivät kaikin saattamaan Severiä ja Marttaa heidän omaan kotiinsa.

"Jumala huoneenne siunatkoon", lausui Martan äiti sisään tullessaan. Haalmanska oli tavallista äännettömämpi, mutta puuhasi ja toimieli sitä enemmän. Ei vieraat monta hetkeä ennättäneet olla Severin ja Martan kodissa, ennenkuin iloinen tuli paloi pesässä ja kahvi kiehua porisi, ja se oli Haalmanska, joka tätä toimitti. Pian siinä tuo mieluisa neste olikin valmista ja sitte juutiin tervetuliaiskahvia taas. Hauskasti kului ilta, mutta täytyihän senkin loppua. Jylhämäen muori sanoi Martalle hyvästijättäessään, kun Martta itki:

"Lapsi, tee aina velvollisuutesi ja pysy nöyränä Jumalassa."

Seuraavana aamuna Jylhämäkeläiset lähtivät kotia. Martta katseli portilla siksi, että Kailu ennätti kadun ristiukseen. Silloin äitikin vielä kerran katsoi taaksensa, vaan sitte he poikkesivat toiselle kadulle ja joutuivat näkyvistä, jättäen Martan ja Severin oman onnensa nojaan, koettelemaan elämän monivaiheellisuutta!

10. Martan kodissa.

Kaksi vuotta on kulunut siitä, kuin viimein Martan näimme; silloin näimme hänen hääpäivänensä elämänsä käännekohdassa, ikäänkuin uutta elonrataa alkamassa. Samassa huoneessa hän asuu kuin silloinkin, huonekalutkin ovat samat: ikkunan alla kaappi, jonka päällystä muodostaa pöydän, sivulta ulos päin vedettävä sänky jonka päällä on mustan- ja punaisenkirjava peitto; vielä löytyy huoneessa piironki, muutamia tuoleja sekä yksi huonekalu, jonka kuitenkin ovat saaneet lisää; pieni soma kätky, ja sillä on jo omistajansa. Pieni poika veitikka siinä potkielee.

"Oma kultani, tui, tui!" sanoi Martta, mennessään takan luo, jossa perunapata kiehui, ja rupesi sitte laittamaan pannussa perunankastetta. Poika närähteli. "Ole kiltti, että saan isälle ruokaa laittaa, isä tulee kohta! Tui, tui, pikku Toppo!" Lapsi vaikenä tyytyväisenä, kun kuuli äitinsä äänen. Vähän aikaa tätä tyytyväisyyttä kesti, mutta kun äiti yhä vain puuhaili, alkoi lapsi uudestaan narinaansa ja Martta samati uudestaan lohdutustaan, mutta tällä välin olikin ruoka valmistunut ja vahvoja askeleita kuului porstuasta. Severi astui sisään. Hän oli iloisen ja reippaan näköinen, vaatteet olivat vähän savessa, mutta sehän oli luonnollista, sillä hän oli ollut muurarin työssä.

Kätkyessä oleva lapsi kävi malttamattomaksi ja rupesi katkerasti itkemään, osottaen sillä, ettei hän enään aikonut tyhjiin lohdutuksiin tyytyä.

"Mikäpä pikkua vaivaa? Isä ottaa lapsen", sanoi Severi.

"Älä nyt, ennenkuin asetan hänet syliisi. Pidä häntä siksi, että saan ruoan pöytään asetetuksi. Sitte otan oman poikani."

"Eipä ole hätää isänsä sylissä."

"Soh, nyt on ruoka pöydällä; äiti ottaa poikansa."

Pariskunta rupesi ruoalle ja Severi kertoi, että hänelle riitti pitkäksi aikaa työtä polttimossa. "Sinä aina pelkäsit kaupungin elämää", sanoi hän, "mutta kyllä täällä sentään toista on työtä tehdä kuin maalla, mitä siellä voi kokoon saada?"

"Niin, minä vain pelkäsin, että kaupungissa paremmin joutuisi kiusauksiin. Mutta ehkä niistä päästään Jumalan avulla."

"Mitä niistä tarvitsee huolia, on heistä erillään vain. Ei täällä mitään hätää ole."

"Kentiesi ei. 'Älä ota koskaan ensimmäistä ryyppyä', sanoi Kontion muori pojalleen, ja siinä hän kyllä hyvän neuvon antoiinkin."

Severi punastui vähän. Muuraustyössä kun oli ollut polttimossa, oli hänelle viinaa tarjottu ja hän oli maistanut vähän vain, mutta kun tarjooja oli sanonut: "kyllä tuollaisen miehen ruumis vain pienen lasillisen sietää", niin täytyihän se pohjaan juoda, eikä se hullumpaa ollutkaan, oikein se lämmitti, vaikka vähän karvaalta maistui. Ei hän tästä vaimolleen sentään mitään maininnut, sanoi vain: "Mitäpä sillä väliä on, vaikka vähän maistaisikin, kun tarjotaan, ei siihen sen vuoksi opi, kun ei itse ostamaan rupea."

"Ei tiedä, mitä tekisit. En vain uskokkaan — makeisista sinä enemmän pidät kuin viinasta. Nisusia sinä ostit, silloin kuin muut ikäisesi poikanulikat tupakkaan rahansa panivat. Se minusta hauskaa on, kun miehet makeisista pitävät, silloin eivät karvaista huoli."

Heidän tässä keskustellessa kuului vilkkaita askeleita ja Haalmanska astui sisälle.

"Hyvää päivää, eipä äiti ole täällä käynyt moneen aikaan, kun ette ole tullut Toppokaan katsomaan."

"Päivää. En ole joutunut, kun on sitä työtä ja tointa aina niin yltäkyläisesti, ja kiirettä nytkin olisi ollut, kun täytyy noita likkoja asetella kullekkin sopivaan paikkaan."

"Mitäs nyt muuten kuuluu?" kysyi Severi.

"En minä juuri mitään tiedä. — He noh, kun olin unhottamaisillani — sitähan tulin puhumaankin, että Viirisen Kunigunda röökinä nyt on kihloissa. Jaa, ei nyt uskos! Sanoihan minä, että kyllä miehen ottaisivat, kun saisivat vain — ja sanoin Agaata röökinälle suoraan, ettei hänen enään tarvinnut toivoakkaan miestä, vaan Kunigunda röökinällä saattoi vielä olla toivoa, mutta kuka olisi uskonut sentään —"

"Vai niin. Kenenkä kanssa menee naimisiin?"

"No kapteenin kanssa, Ristimäen kapteenin."

"Kyllä hän vain hyvän rouvan Kunigunda röökinästä saa, se on varma, mutta mitenkä Inkeri raasun sitte käy? Sitä lasta minun tulee säälini."

"Kunigunda röökinä ottaa hänen luoksensa, ja sitte kun tyttö koulua rupeaa käymään, tulee hän taas Agaata röökinän luo, minä kysyin röökinältä itseltä ja kyllä hän minulle puhui kaikki meiningit."

"Koska häitä pitävät?" kysyi Severi.

"Ennen joulua jo. Nähkääs, kapteeni tietysti jouluksi tahtoo emännän taloonsa, ja mitäpä he vanhat ihmiset odottamaan rupeaisivat? Kylläpä Kunigunda röökinällä on ollut aikaa sitten kapiot valmiina. Mukamat mitat kun sinäkin heille kudoit. Hyvä on vain, että nyt tulevat käytetyksi, etteivät murtumaan jää."

"Katsokaa, äiti, miten Toppo osaa seisoa jo, kun vain pikkuisen sormesta kiinni pitää."

"Kyllä siitä jo miestä paisuu, kohta rupeaa isälle kiviä kantamaan", virkkoi Haalmanska.

"Ja tulee aina enemmän isänsä näköiseksi."

"Ole vaiti, te äidit näette kummilla silmillä, sinun näköisesipä Toppo on, ja se onkin hyvä, sillä poika, joka tulee äitiin, on onnelliseksi tuleva."

"Rikkaaksi, minä olen kuullut", sanoi Martta.

"No niin, sehän sama, kun on rikas, niin on onnellinen."

"Onkohan se niin? — Me olemme niin kovin onnellisia, vaikka emme rikkaita olekkaan. Jos meillä olisi puutetta, niin eihän silloin olisi hyvä oltava, mutta kun on terve, että jaksaa työtä tehdä, niin kyllä silloin on onnellinen."

"Hm, tyytyväinen mieli on hyvä kyllä, enkä minäkään ole tyytymätön ollut, mutta kun vanhuus tulee ja voimat pettävät, ajattelen välistä, että rikkaat ovat toki onnellisia, joitten ei tarvitse niin paljo juosta leipää haaliakseen."

"Emme me, Toppo parka, vain mistään rikkauksia saa, hyvä vain, kun olisi meillä aina suruti jokapäiväinen leipä", sanoi Martta, katsellen hellästi pienokaista, joka hymyili hänelle vastaukseksi.

"Jahka tästä kesään ennätetään, pääsee Toppo isän ja äidin kanssa Jylhämäkeen, muoria katsomaan ja tätejä. Olen luvannut äidille, että silloin lähdetään."

"Niin, olen Maalulle vielä velkaa kauniin huivin, jonka hänelle lupasin kotoa lähtiessäni; lupasin tuoda, jahka rikkaaksi tulen, ja onhan minulla nyt sentään varoja sen verta. Kovin hauskaa lähteä sinne, mutta pitkä on kesään, kun vasta syksyn lopussa ollaan. Silloin Toppo jo osaa kävellä ja puhua. Kuules Toppo, kesällä lähdetään mummoa katsomaan, ai, ai sitä poikaa, kun pääsee hummalla ajamaan pitkän matkan."

Poika liverteli vastaukseksi jotakin ääniä, näki äidin silmäin ilosta säteilevän ja katsoi siis tarpeelliseksi, että hänkin pienellä hymyllä otti osaa äitinsä iloon.

Severi lähti jälleen polttimoon työhönsä ja Haalmanska kotiansa.

11. Onni vaihtelee.

Välistä aika rientää niin tasaisesti, että muutamassa vuodessa tuskin mitään tapahtuu. Kun luomme taakse päin katseen, tuntuu melkein siltä, kuin aika olisi seisonut paikallaan, menemättä askeltakaan eteen päin. Toisinaan neljässä vuodessa on saattanut tapahtua kokonaisia elämän muutoksia ja ihmisluonnon vaihdoksia. Nuot viimeainitut ne kyllä usein elämänmuutoksia vaikuttavat, mutta useimmiten juuri elämänmuutokset tehokkaasti luontoon vaikuttavat.

Haalmannin Severi oli muurariksi tultuaan joutunut, kuten olemme nähneet, viinapolttimoon työhön, ja heikkoluontoinen kun oli, kävi hän vähitellen viinapaholaisen orjaksi. Hänellä ei enään ole kaupungissa siistiä asuntoa, nyt on hän muuttanut Myllymäkeen, Hämeenlinnan etukaupunkiin. Täällä on hän nyt asunut huonossa hökkelissä neljä vuotta.

Martta kutoo kangasta että jyskyy, oikein kuumeen tapaisesti hän sukkulaa heittää, kun tuon kankaan murun saisi valmiiksi ja myydyksi, niin vuokraisi hevosen ja lähtisi Jylhämäkeen. Jos saisi Severin tulemaan mukaan, sitte hän voisi lähteä ja saisi kerran nähdä vanhan äitinsä, joka vielä elää, ja näyttää hänelle lapsensa — äiti ei enään jaksa kaupunkiin tulla. Tätä ajatellessaan sukkula yhä kiivaammin kulkee. Martan ennen täyteläiset posket ovat käyneet kapeiksi ja nenä ohueksi, mutta silmät ovat kauniit ja lempeät, näyttävät kentiesi vähän suuremmilta kuin ennen.

Vanhat irtaantuneet porstuanpalkit kolahtivat ja Mäkipään Leena-Kaisa astui sisään.

"Hyvää päivää!" lausui eukko.

"Jumal' antakoon! Mitä Leena-Kaisalle kuuluu?"

"Ei mitään erittäin, olin yksin tuvassani, ja tuumin, että tarvitsisi tästä lähteä Marttaa katsomaan. Otin sukankutimeni mukaani, mutta kentiesi tarvitsisit puolia. Niin, kyllä sinun kärkee toimeen tulla kolmen lapsesi kanssa, kun Severi vain vie kapakkaan kaikki, mitä itse kokoon saa — kentiesi enemmänkin..."

Martta ei puhunut mitään, mutta kyöneleet tipahtelivat kankaalle.

"Semmoinen mies-juntti ei olisi kelpo vaimoa ansainnut", jatkoi Leena-Kaisa.

"Kyllä Severi oli hyvä ja kelpo mies, silloin kun naimisiin menimme, kykeni työtäkin tekemään mitä lajia vain halusi, mutta kun viina villitsee, niin — niin sitte eivät enään mistään huoli."

"On se Hilmakin sentään kumma, kun on viitsinyt ruveta kapakkaa pitämään, sinne Severikin aina menee ja tiesi minkälaista elämää siellä pidetään..."

Martta punastui; taaskin sukkula lensi kiivaasti, mutta silmät eivät enään olleet kyynelissä. Hänen muuten lempeä muotonsa kävi jäykäksi ja hän vastasi: "Kyllä sen tietää, minkälaista elämää juomari pitää, juo niin kauan kuin pennikin kukkarossa kilisee ja laahustaa kotia sitte, miten jaksaa, ja ellei jaksaa, niin kaatuu jonnekin tien syrjään."

"Hm, niin kai, niin, mitäs muuta, vaan puhutaanhan sitä kaikellaista. Uh, uh, kun se yskä pahakin vaivaa. Olin pellavia likoon panemassa ja kylmetytin jalkani. Minulla oli Kankaantaustassa pellavansiemeniä pari kappaa kylvössä, otin Kostukselta maata päivätöistä. Pellavista sitte taas saan työtä talveksi. Se everstinna, joka rouvasseuran päänä on, ostaa minulta langat, hän kun tietää, ett'en mitään vilunkkia tee, vaan aina säntillistä työtä."

Martta oli käynyt vakavaksi, hän, joka aina ennen puhui iloisesti kaikkien kanssa, oli nyt tullut harvapuheiseksi ja umpimieliseksi; vaivojaan ei hän kenellekkään valittanut, miehensä, juomarin, häpeällinen tila, oli ikään kuin hänen omansa, sillä he kaksi olivat yksi. Leena-Kaisa oli kyllä hyvä ja avulias, mutta hän morkkasi aina Severiä eikä Martta siitä pitänyt, se koski häneen kovasti.

Toppo ja pikku Riitta leikkivät lattialla, vaan samassa nousi Toppo kulkemaan hoiperrellen pitkin huonetta ja Riitta nauroi; sanoen: "Noin isä menee, tun juossissa on."

Martta punastui ja hänen muuten lempeät silmänsä katsoivat ankarasti lapsiin:

"Toppo, kävele oitis kauniisti, jos kerrankin tuolla tavalla teet, niin Jumala rankaisee, entä jos vielä jalkasi poikki menisivät!... Leikkikää siivosti!"

"Mitäs lapset ymmärtää..."

"Leena-Kaisa, mitä eivät ymmärrä, koetan Jumalan avulla saada heitä ymmärtämään."

Martta astui pois kangaspuistaan, meni ulkoa tuomaan pieniä kiviä, neuvoi lapsiansa rakentamaan kivinavettaa lattialle, ja nämät, jotka äidin ankarista sanoista olivat käyneet ihan vakaviksi, rupesivat nyt iloisesti leikkimään. Kun olivat kivien kanssa hommissa, jatkoi Martta jälleen kutomistaan.

"Sievä kangasta tuo, siitä karttuu koko joukko rahaa, jahka se myydyksi tulee."

"Kyllä. Lähden sitte vielä tänä syksynä Jylhämäkeen, kun kankaani myytyä saan. Äitikin vielä elää."

"Niin kyllä sopsisikin, jätä Severi oman onnensa nojaan tänne; hyvä vain, kun saa sinua kaivata vähäsen."

"Kyllä hän minua kaipaa aina kun selkeänä on, jos poissa vähänkin olen; juopuneelta ei mitään vaatiakkaan voi, se on mieletön. Jos minä lähtisin lasten kanssa pois, tulisi hänen aikansa niin pitkäksi, että hän oitis lähtisi kapakkaan huvitusta hakemaan. Paras on, että tulee mukaan."

"Sitte vasta kovat koettaa saat, jos hänen kanssaan matkalle lähdet, hän juo itsensä viinaan tiellä ja miten sitte pelaillet, kun on lapsijoukkokin vielä muassa? Monta juonta juopuneella, eikä yhtään hyvää."

"Saa sitte nähdä, mitä tehdään."

Martan sydän oli huolia täynnä, viisi vuotta oli hän tuuminut Jylhämäen matkaa, mutta kun sai tuota matkaa varten kootut rahat käteensä, oli niin monta tärkeämpää tarvetta taas, etteivät rahat siihen riittäneetkään. Ja nytkin Leena-Kaisan puhe häneltä vei viimeisenkin toivon. Hän tunsu itsensä nyt niin uupuneeksi ja olisi halusta itkenyt, mutta kun Leena-Kaisa oli siinä, koetti hän vain estää itkuansa. Kuului jalan astuntaa — Martan katse lensi kelloon, se kävi yhdeksättä. Aika oli kuitenkin joutunut Leena-Kaisan jutellessa niin pian, ettei Martta huomannutkaan sen näin pitkälle kuluneen, ennenkuin kuuli nuot haparoivat askeleet porstuasta. Severi astui sisälle. Toppo katsoi isäänsä ja sitte taas äitiinsä, ikäänkuin olisi ajatellut: 'käveleppä isä sillä tavalla, kuin minä näytin'. Mutta äidin vakaa muoto vaikutti, että poika siirtyi ääneti nurkkaan istumaan. Leena-Kaisa otti lattialla konttaavan Jaakon syliinsä.

"Onhan täällä ämmiäkin, kuuleppas, ämmä, onko täällä ruokaa, vai ovatko ämmät kaikki syöneet?"

"Ei ole ämmät mitään syöneet, mutta äijät ovat juoneet, näemmä", vastasi Leena-Kaisa äkäisesti, hän kun ei voinut kärsiä tuota juoppoa Severiä, mutta Severi, joka selkeänä oli hiljainen ja hyvänluontoinen, oli juovuksissa ihan kuin toinen mies.

"Vai juovuksissa, olenko minä juovuksissa? Kuka sitä sanoo? Häh?"

Pikku Riitta istui levollisena lattialla ja sanoi aivan ääneensä taas:

"Isä on juossissa."

Severi, joka ei koskaan ollut lapsiin koskenut, oli nyt niin ärtynyt Leena-Kaisan puheesta, että hän, kuultuaan nuot lapsen sanat, vimmastui ja otti lattialta siinä sattumuksesta olevan köyden pätkän ja aikoi lyödä Riittaa sillä, mutta niin nopeaan, kuin ainoastaan äidin rakkaus voi ihmistä jouduttaa, riensi Martta väliin, pitäen kätensä edessään, joten raivoisan miehen nuora teki syvät naarmut hänen käsivarsiinsa. Martta kiljahti vain kerran, mutta seiso siinä vaaleana ja jäykkänä aivan ääneti katsellen miestänsä.

"Hänen syynsä, tuon tuossa", sanoi Severi, joka näytti nyt kammoavan omaa työtään ja pelästyksestä rupeavan selkenemään.

"Oma on syysi, voro, viinaratti!" huusi Leena-Kaisa harmissaan. Mutta Martta sanoi sävyisästi: "Menkää nyt kotia, Leena-Kaisa. Kiitoksia puolista." Hän otti Jaakon syliinsä ja pani miehellensä ruokaa pöytään, sitä mitä löytyi. Hiljakeen hän toimieli. Lampaanrasvalla hän voiteli kivistävät kätensä eikä vaihtanut sanaakaan päihtyneen miehensä kanssa. Aina kun Severi oli juonut, oli Martta ääneti, hän oli sillä tavoin parahiten voinut hillitä miehensä luonnon.

Leena-Kaisa lähti, mutta kumman pian levisi sen perästä kaupunkiin huhu, että Severi lyö vaimoansa, ja tämä huhu ennätti Viiriselle, Agaata röökänänkin korville.

12. Ristimäellä.

"Et usko, täti, kuinka suloisia poikasia valkoisella kanallani on, ja niin kesyjä että..."

"Oi kulta Inkeri, minkälaiselta näytät, oikea sutikkohan olet! Kaksi tuntia kotona ollut ja nyt jo on vyöliinasi täynnä maitotäpliä, ryyniä, multaa ja tiesi mitä."

"Niin... Otetaan vyöliina pois. Kas täti, se kävi sillä tavalla: kun minä annoin maitoa ja jyväsia kananpojille, tulivat ne aivan lähelleni syömään ja sitte otin jyvät käteeni ja kananpojat hyppäsivät kädelleni niitä nokkimaan ja sitten ... niin, sitten riputin ruokaa vyöliinalleni ja ne hyppäsivät suoraan syliini, etkä usko, täti, kuinka hirmuisen hauskaa se oli, en minä ollenkaan muistanut vyöliinaani — mutta ethän sinä suutu, täti kulta?"

"En, pikku hamsukkani. Noh, sitä Mattia, kun jätti vaunut tuohon, juuri lehtimajan eteen, mene sanomaan, että hän vetää ne vaunuhuoneeseen."

Ristimäen kapteenska meni sisälle, hänellä oli vieraita, Agaata sisar ja neiti Visa, jotka olivat tulleet Inkeriä saattamaan kotia koululomalle.

"Tulkaa lehtimajaan istumaan, siellä on vähän viileämpi", sanoi Kunigunda vierailleen, "minä menen vain ukkoani etsimään ja tulen oitis perässä."

Agaata ja neiti Visa läksivät lehtimajaan, jossa pöydällä oleva lumivalkoinen liina ja kukkamaljakkot ilmoittivat, että siihen vieraanvaroja tuotaisiin. Hetken perästä tuli kapteeni Kunigunda rouvan ja Inkerin parissa. Päivä oli lämmin, selkeä ja niin kaunis, kuin se saattaa olla ainoastaan kesäkuun alussa, vuoden kauneimpana aikana, jolloin koko luonto on nuoruuden ihanimmassa verhossa. Pajukerttu ja peipponen visertelivät kilvan koivikossa ja käki kukahteli etäämpänä metsässä.

"Mutta kylläpä teillä täällä on hauskaa", sanoi neiti Visa, "oikein kadehdittavan hauskalta tuntuu, kun kaupungista pääsee tällaista virkistävää maan elämää nauttimaan."

"No niin, ei taida olla hullumpaa olla naimisissa maalla", sanoi kapteeni ja lisäsi, rouvansa puoleen katsahtaen: "vai mitä sinä tuumaat?"

Rouva hymyili kauniisti ja vastasi: "Jos kaikki onnistuisivat niin hyvin kuin minä, niin kyllä silloin onnellisia aviopareja maailma täynnä olisi."

"No, siinäpä sen nyt kuulette; muistan vielä, kun te, neiti Visa, surkuttelitte naista, joka naimisiin menee."

"En muista sitä tehneeni. Siinä kai oli joku erityinen syy..."

"Niin, mahdollista", keskeytti kapteeni, "että *teillä* oli joku erityinen syy sitä vastustaa, mutta silloin puhuimme naimisista yleensä."

"Minä muistan aivan hyvin tuon asian", virkkoi Agaata. "Meillä oli erittäin kelvollinen palvelustyttö, joka tahtoi mennä naimisiin ja minä surkuttelin häntä, sillä useinpa he saavat kärsiä köyhyyttä ja

huonoja päiviä, ja sinä nauroit meitä, Mimmiä ja minua, kun tunsimme sääliä tuota tyttöä kohtaan. Mutta nyt on hän mitä onnettomimmassa tilassa, juuri tuo sama tyttö. Hänen miehensä juo ja päissään ollessaan lyö hän vaimoansa."

"Kurjia ihmisiä löytyy aina, mutta eivät toki kaikki naimiset alhaisossa noin huonosti menesty, ja kentiesi heidänkin olonsa vielä muuttuu."

"Se on kummallista, ettei hän ota eroa miehestänsä, sen minä tekisin", vakuutti neiti Visa.

"Ettekö luule vaimolla olevan perhettänsä kohtaan mitään velvollisuuksia?"

"Mies on käytöksellään kaikki siteet rikkonut."

"Mimmi hyvä, tuollaisessa tilaisuudessa on vaimolla suuri tehtävä, hänellä on lapsista vielä suurempi edesvastaus, kun hän yksin on mahdollinen hoitamaan heitä ja vieläpä hänen tulee koettaa parantaa miestänsä hänen turmiollisesta tilastaan."

"Kaunista puhetta, Kunigunda sisareni, mutta tähän aikaan eivät naiset enään ole noin turhan alttiiksi antavia. Sellainen mies, joka kelvollista vaimoansa lyö 'kuten pyykkiä', ajatteleppas, aivan kuten pyykkiä, ei ansaitse vaimoa. Eräs Myllymäen muija kertoi itse nähneensä, kuinka tuo hurja mies löi kelvollista vaimoansa. Mitenkä tuollainen pehmeä, naisellinen olento voisi sellaista ruojaa parantaa?"

"Ei omalla voimalla, mutta Jumalan avulla", sanoi Kunigunda hiljaa.

Kapteeni loi lempeän ja hyväksyvän katseen vaimoonsa.

"Älkää vaatiko naiselta mahdottomuuksia; sitä varten miehet kohtelevat häntä niin huonosti, kun nainen aina on heidän orjanansa. Lähteköön vaimo pois vain sellaisesta kodista, jossa häntä lyödään."

"Täti, mihinkä Martan pikku lapset jäisivät, jos hän lähtee pois? Kuka niille antaa vaatteita ja ruokaa?"

"Inkeri hyvä, ei mikään äiti jätä lapsiansa —" vastasi Kunigunda. "Mene nyt katsomaan kananpoikiasi taas, siellä näet kuinka niittenkin äiti hoitaa pienokaisiansa. Maija antaa sinulle jyviä, joita saat niille heittää."

"Tuossa Maija tulee. Ai, täti, mitä me saamme!"

Palvelustyttö toi pöydälle tarjottimen jossa lasiastiassa oli mitä kauniimman kellertävää jäätelöä ja tämän nauttimista varten tarpeelliset astiat.

Kaikki eri mielipiteet haihtuivat tuohon jäähdyttävään herkkuun ja oltiin yksimielisiä siitä, että jäätelö kesähelteessä maistui erittäin hyvältä.

"Mutta myöntäkää", sanoi neiti Visa kapteenille, "että tällaiset vieraanvarat ovat paljoo paremmat kun kaikki viinit ja muut väkevät aineet."

"Myönnän, aivan halusta. En tahdo vakuuttaa, että tämäkään, varomattomasti nautittuna, on aivan terveellistä, mutta ei se ainakaan tee ihmistä hurjaksi. Kyllä minä olen raittiuden puolustaja, siinä ainakin olen yksimielinen neiti Visan kanssa."

"Kahden viikon päästä tulee kaupungin puistoon eräs etevä raittius-esitelmän pitäjä", sanoi Agaata, "menkäämme silloin sinne häntä kuulemaan. Lähdemme kaikin yhdessä, Mimmin täytyy olla meillä siksi."

"Aivan halusta."

"Mennään vain."

"Noh, koska lankonikin suostuu, niin asia siis on päätetty."

Lehtimajassa hetken keskusteltuaan läksivät puutarhaan kävelemään. Siellä oli kaikki kauniilla taimilla ja käytävät puhtaat, haravoidut. Narsissat ja pionit kukkivat; niitä katseltiin ja kiitettiin erinomaisen kauniiksi, neiti Visa oli kuitenkin nähnyt vielä kauniimpia eräessä paikassa, ne olivat olleet oikein ihmeen kauniita. Georgiinit olivat suurilla nupuilla, niitäkin täytyi tarkastaa, tulisiko tuosta vaalean punainen vai tumman punainen ja tuosta keltainen vai valkoinen. Inkerillä ei ollut malttamusta olla näillä tarkastuksilla, hän oli niihin jo aikaa väsynyt, ja lähti juoksemaan pitkin mäkiä. Vihdoin läksivät kaikin sisälle. Täällä istuivat saliin ja tuli keskusteltaissa Inkeristä puhe. Neiti Visa sanoi:

"Kummallista, miten asiat voivat hyvin muodostua, muistin tässä Inkeriä, oli mielestäni kovin

surkeata, kun lapsi jäi ihan orvoksi ja nyt ei hänen tarvitse ensinkään mitään siitä tietää, täällä hänellä on isä ja äiti, ei hän tiedä omia vanhempiansa kaivata ensinkään."

"Se juuri on hänen onnensa, ettei hän heitä muista", sanoi Kunigunda, "siksi hän ei tiedä heitä kaivata."

Kesken tätä puhetta kuului: "bä—ää, bä—ää", ja kummallista melua. Samassa ovi aukaistiin ja Inkeri tuli sisälle silmät loistavina; muutamia lampaita juoksi hänen perässään.

"Hyvä lapsi, mitä nyt tuumaat?"

"Niin, täti katsoo, kun annoin lampaille leipää, juoksivat nämät perässäni, mihinkä vain menin. Katsokaa tätä mustaa karitsaa, se on oikein silkinhienoinen."

"Kyllä se on kovin sievä, mutta vie ne nyt kuitenkin pian pois, ei niistä ole salonkivieraiksi."

Inkeri lähti ja lampaat perässä.

"Tuolla tapaa hän tekee ilon itsellensä ja meille. Lakkaamatta hänellä on tuollaisia viattomia temppuja, joita saamme nauraa", virkkoi kapteeni.

"Kun hän oppii soittamaan, sitte vasta teille hauskuutta hänestä tulee", sanoi Agaata. "Hänellä on vähäinen sievä äänen alku, olen antanut hänen laulaa ja säestää pieniä lauluja."

Inkeri tuli jälleen sisälle ja Agaata neiti käski häntä soittamaan ja laulamaan jonkun niistä pienistä lauluista, joita hän oli oppinut.

Inkeri ei ollut ujo eikä myöskään ymmärtänyt suuren maailman kursailevia temppuja, vaan istui heti tottelevaisesti pianon ääreen ja alkoi laulaa:

"En oo liian pieni
Lapseks Jumalan,
Hänen käskyjänsä
Riemuin noudatan.

En oo liian pieni
Kodin valoksi,
Joka Jesuksesta
Riemuin kertovi."

Tämän laulettuaan läksi hän jälleen pois omiin toimiinsa.

Päivä joutui ja vieraat rupesivat hankkimaan pois.

Agaata neiti muistutti vielä, että kapteenilaiset vain tulisivat pyhä-aamuna kaupunkiin, hän ja neiti Visa lähtisivät lauantaina, jotta olisivat heitä vastaan ottamassa. Tähän suostuttiin ja sitte vieraat läksivät.

13. Neuvon-antajat.

Miettiväisenä istui Martta huoneessaan, vanhemmat lapset olivat ulkona. Mummo eli Haalmanska nukutti sylissään Jaakkoa, jonka silmät jo olivatkin kiinni vaipuneet.

Vuoteella kuorsasi päihtynyt mies; se oli Severi. Hänen pöhöttyneet kasvonsa ilmaisivat, että viina oli hänen ainaisena ystävänänsä ollut.

Haalmanska vei pieneen peräkammioon Jaakon ja laski hänen siinä olevalle vuoteelle. Martta meni hänen jäljessään, hän huokasi syvään ja sanoi:

"Olen koko illan tuumannut sitä, mitä minä nyt voisin tehdä, jotta saattaisin elättää näitä lapsia, nyt kun Severi ei enään saa polttimossakaan työtä. Sai häneltä silloin joskus vähän rahaa, vaikka hän enemmiten ne kapakkaan vei. Olen kovin rukoillut Jumalaa parantamaan häntä, kyllä Herra tien tietäisi, mutta eivät rukoukseni kai vielä ole olleet Hänelle otolliset, koska hän ei ole kuullut minua."

"Niin, niin, kukapa olisi uskonut Severistä sitä, että hän olisi noin rappiolle joutunut."

"Ei kukaan, mutta tuo kaupungin elämä, se ei ole nuorille työmiehille hyvä. Kun ensimmäistä vuotta

ajattelen, jolloin naimisissa olimme, ja sitä aikaa, jolloin Viirisellä palvelimme, niin tuntuu ikään kuin emme olisi samoja ihmisiääkään enään. Monta kertaa on minua niin kovin haluttanut mennä Inkeriä katsomaan, joka nyt jo on tyttökoulussa, mutta en kehtaa mennä mihinkään. Olisi hauska tietää, miten hän nyt koulussakin menestyy; hän oli erittäin viisas lapsi."

"Hyvinhän se tyttö menestyy. Minä kävin siellä vast'ikään, juuri kun Inkeri oli tutkinnosta päässyt, ja Agaata röökinä sanoi hänen saaneen hyvän todistuksen. Eikä uskois kuinka viisas se lapsi on, ellei omin silmin olisi nähnyt. Tuommoinen kymmenvuotias tyttö tietää ja tuntee koko maailman paikat. Toi vain kartan eteeni ja sanoi: "Tuossa on Eurooppa, tuossa Aasia, tuossa Ahrika, tuossa Ameriikka ja Aistraliia, taikka mikä nimi se semmoinen oli — ja Välimeret ja Itämeret ja mitkä ne kaikki olivat — ja näytti vielä joka paikan täällä Suomessakin, ei uskoisi niitä niin montaa paikkaa löytyvänkään. En minä vain, vaikka koko elämäni niitä katselisin, ymmärtäisi noita tuommoisia. Pränttikin oli niin pientä, että miten silmätkin kestivät. Tyttö pääsi nyt taas maalle Ristimäkeen Kunigunda tätinsä luo, ja Agaata röökinä muutti Impelään ja vei opettaja Visan mukanaan. Opettaja viipyy siellä Agaata röökinän luona koko kesäkuun." Lattiapalkit kopisivat porstuassa. "Kuka tulee", sanoi Haalmanska, "sais tuo poika raasu nyt maata rauhassa, ettei rupeisi elämöitsemään."

Martta läksi etuhuoneeseen. Samassa aukeni ovi ja sisään astuivat neidet Visa ja Viirinen.

"Hyvää päivää! Ei Agaata röökinä vielä tänä vuonna kuole, koska tulitte juuri kun tässä Haalmanskan kanssa teistä puhuimme."

"Mitä Martalle kuuluu? Huonot ovat asiat kai. Tahdoin omin silmin nähdä, onko tosi, mitä puhutaan."

Martta ei vastannut mitään, vaan rupesi itkemään.

"Kuules, Martta, olen tuuminut, että tahtoisin sinua auttaa, mutta niin kauan on apu turha, kun sinä juopon miehesi kanssa yhdessä asut. Minun mielestäni olisi paras sekä lapsillesi että itsellesi, että sinä eroaisit tuollaisesta miehestä; sinä osaat kutoa hyvin, ja minä toimitan sinulle työtä."

"Minäkö eroaisin — ei, röökinä hyvä, saattaisihan sitä niinkin tehdä, ellei mitään olisi lukenut, mutta Jumalan sana neuvoo toisin."

"Hm — tuohan taas on tuollaista hurskasta yksinkertaisuutta!"

Nyt Haalmanska tuli takakammarista ja sanoi harmistuneena: "Hurskas yksinkertaisuus on paljon parempi, kuin teidän neuvonne, hyvät röökinät. Tiedättekö, mitä virkaa te tällä haavaa teette? On vähän paha sanoa, mutta pariskunnan perkeleiksi te rupeatte, muuksi ei sellaisia voi nimitellä, jotka kehoittavat vaimoa eroamaan miehestänsä, johon hänen pitää sidottu oleman."

"No noh, Haalmanska, ajatelkaa vähän mitä puhutte."

"Kyllä minä ajattelen, ja tiedän minä senkin sentään, että röökinä hyvää tarkoittaa, mutta väärät keinot teillä on, se on oikein varma."

"Mutta millä tavalla te aiotte tuota miestä parantaa?" kysyi neiti Visa. "Varmaan olisi hyvä, että hän saisi koettaa tulla yksin toimeen, tietäisi sitten paremmin panna arvoa vaimoonsa."

"Kyllä hän minua arvossa pitää, röökinä hyvä, paitsi silloin, kun on mieltä vailla, jolloin viina on hänen villinnyt."

"No, jollet eroa ota, niin tule kuitenkin meille kutomaan kankaita."

"En minä jätä lapsiani."

"Haalmanska ottaa lapset luoksensa, ja me autamme ruoan avulla."

"Kiitoksia vain, röökinät ovat kovin hyviä, mutta täällä on minun paikkani. Jättäisinkö mieheni silloin, kun hän minua parahiten tarvitsee?"

Severi oli herännyt neitien puhuessa ja kuullut heidän neuvonsa. Hän oli nyt jokseenkin selvä, mutta sen verta pöhnää hänessä vielä oli kuitenkin, että se hiukan rohkaisi hänen mieltänsä. Hän nousi istualle vuoteellensa, sanoen:

"Martta, sinä et mene kutomaan."

"En minä kodistani mihinkään mene, kyllä se on varma."

"Siis minäkään en voi puolestasi mitään tehdä", sanoi Agaata, ja neidet läksivät pois.

Neiti mentyä ei kukaan virkannut mitään heistä, Martta vain rupesi huonetta siistimään, sillä seuraava päivä oli pyhä. Haalmanska oli tuonut miniällensä vähän ruokavaroja, joista Martta pian valmisti illallisen, ja sitten huusi hän lapset syömään. Illallista syödessä sanoi Haalmanska:

"Huomenna kuuluu tulevan puistoon raittiuden esitelmän pitäjä; menettekö häntä kuulemaan?"

Severi ei puhunut sanaakaan, söi vain.

"Entä jos menisimme, Severi hyvä, mennään kerran yhdessä, tämän kerran vain, äiti jää pienempien lasten kanssa kotia, ja me otamme Topon mukaamme."

"Mitä minä siellä väkijoukossa tekisin, ei minulla ole vaatteitakaan."

"Mitä sinun vaatteillasi niin väliä on, ei sinua väkijoukossa kukaan huomaa."

"En minä tule."

"Severi, tee toki kerran, kuten vaimosi pyytää, kyllä hän sen ansaitsee."

"Menköön hän vain, en minä kiellä."

"Vieläkö pitäisi kieltämän. Mene toki!"

"Älkäämme puhuko tästä enään mitään", sanoi Martta, "huomenna on toinen päivä, tuumitaan sitte mitä tehdään."

Illalla maata pannessaan sanoi hän miehellensä: "Muistatko, Severi, kuinka onnellisia ennen olimme, oletko sen ajan varsin unohtanut? Entä jos tuo saarnaaja voisi mielesi muuttaa niin, että voisit viinaa vastustaa, eikö se olisi onnellista? Ethän sinä nyt ole onnellinen milloinkaan, täytyypä sinun olla paha oltava, ja ajattele lapsiasi, noita raukkoja, mimmoinenka esimerkki olet heille?"

"Kyllä tuon tiedän, sitä hän minulle on saarnattu jo monta kertaa; olen päättänyt muuttua, mutta en ole voinut."

"Mutta voithan tulla esitelmää kuulemaan?"

"En mene sinne puistoon."

"Voi, voi", huokasi Martta.

Kauan oli hän sinä yönä hereillä, hän rukoili Jumalaa hartaasti miehensä puolesta, rukous oli todellisen nöyrä ja luottamusta täynnä...

Seuraavana päivänä oli pyhä. Ristimäen kapteeni rouvineen ja kasvattineen oli Viirisellä. Juotiin kahvia aamiaispöydän ääressä ja siinä sitte tuli puheeksi Severin ja Martan olot. Agaata kertoi, mitenkä hän oli käynyt Myllymäessä heidän luonaan ja mitenkä hän oli koettanut saada Marttaa pois kodistaan ja luvannut antaa hänelle työtä; lapset olisi hän asettanut iso-äidin luo ja auttanut heitä ruoan avulla, mutta ikään kuin tuuleen oli hän puhunut. Martta oli vain väittänyt, että hänen paikkansa oli siellä, missä hänen miehensä ja lapsensa olivat sekä luvannut pysyä kotona.

"Martta teki aivan oikein", sanoi kapteeni.

"Mutta meidän tarvitsisi saada tuo pappi, joka tänään tulee raittius-esitelmää pitämään, menemään Myllymäkeen", ehdotti Kunigunda.

"Kyllä se olisi hyvä, mutta minä en häntä tunne, enkä siis saata mennä sitä ehdottamaan."

"Minä tunnen, mutta ehkä ei sentään sovi häntä vaivata; puistoon häntä on erittäin pyydetty."

"Täti kulta, lähde nyt pyytämään häntä, ja jos hän menee, niin ajamme Martan luo ja sitten pakotamme hänen miestänsä raittiusseuran jäseneksi tulemaan, taikka ensin kuitenkin esitelmää kuulemaan."

"Jospa tuollainen esitelmä mitään auttaisi..." sanoi Agaata.

"Mutta koetetaan. Minä menen yksin hakemaan sitä pastoria, elleivät muut tule."

"Et sinä häntä löydä", sanoi kapteeni, joka jo lähtöänsä varten vähän siisti pukuansa, "emmekä me sano, missä hän asuu."

"Menen talosta taloon ja kysyn, missä tämän päiväinen esitelmän pitäjä asuu", selitti Inkeri.

"Pikku västäräkki, kyllä minä lähden toimeen."

Kapteeni läksi ja oltuansa vähän aikaa poissa palasi hän jälleen, tuoden sen tiedon, että pappi jo ennen oli päättänyt neljän aikaan lähteä Myllymäkeen esitelmää pitämään sekä vasta puoli seitsemän aikaan puistoon.

"Kunigunda täti, ajetaan Martan luo ja pyydetään Haalmannia menemään raittiuskokoukseen."

"Mutta hän ei mene kuitenkaan", vakuutti neiti Visa.

"Hänen täytyy, saa nähdä että hän menee. Tule, täti kulta! Setä, eikö täti tule?"

"Mistä minä tiedän, mitä hän tekee?"

"Kyllä täti tulee, jos setäkin käskisi..."

"No, Kunigunda, lähdetään nyt sitte, minä tulen mukaan."

Kapteenska nauroi, sanoen: "Kyllä sinä, Inkeri, saat asiasi toimeen; siltä näyttää kai."

Hevonen valjastettiin ja kapteeni läksi ajamaan Myllymäkeen, rouva ja Inkeri olivat muassa, Haalmannin Severin asunto oli siisti, vaikka köyhyys kurkisti esiin joka paikasta: miehen paikatuista vaatteista, lasten puvuista, särössä olevista akkunaruuuduista sekä keinuvista lattiapalkeista.

Martta hämmästyti, kun kapteeni astui sisään, ja Severin muoto synkistyi; hän luuli, että nyt oikein väkivallalla tultiin hänen vaimoansa pois viemään. Mutta muotonsa kirkastui, kun Kunigunda rouva sanoi: "Ajelimme tänne päin ilmoittaaksemme teille, että erittäin etevä mies tulee pitämään täällä Myllymäessä tänään kello 4 raittiuesitelmää. Totta Haalmanni sinne menee? Meillä on kaikilla paljon hyvää opittavaa sellaisen miehen esitelmästä, ja mielestäni Haalmanninkin tarvitsisi nyt mennä, kun tilaisuudessa olette."

"Niin, menkää nyt, minäkin niin kovasti pyydän!" sanoi Inkeri.

Severin suu meni hymyyn, hän katsoi Marttaan ja vastasi sitten: "Kyllä minä menen; täällä oli jo Martankin kanssa puhetta samasta asiasta. Minä en tahtonut lähteä kaupunkiin, kun on vaatteidenkin kovin huonot."

"Ai, ai, mies parhaassa iässä", sanoi kapteeni, "eikä ole parempia vaatteita. No, noh, ihminen saattaa langeta, mutta myöskin jälleen nousta. Helppo on langeta, nousemiseen tarvitaan kova tahdon voima."

"Niin tarvitaan", myönsi Severi.

Sillä välin kuin kapteeni puhui Severin kanssa, sanoi Martta Kunigundalle: "Agaata röökinä kävi täällä ja tahtoi minua heille kutomaan ja jättämään kotini, mutta sitä en voinut tehdä." Tässä Martta rupesi pyyhkimään silmiänsä ja lisäsi vapisevin äänin: "Ei herrasväki vain ole minulle suutuksissa, en voinut sitä tehdä, kun omatuntoni kielsi."

Kapteeni, joka kuuli Martan puheen, vastasi: "Sinä teit aivan oikein. Tulisiko meidän heittää alusta, joka on tuulessa, perästä ja airoja vaille?... Ei suinkaan. Souda, Martta, kuten olet alkanut, kyllä vastatuuli voimia koettaa, mutta kentiesi Herra satamaan johtaa. Lähtekäämme nyt, koska asiamme olemme toimittaneet."

Inkeri oli jaellut makeisia lapsille ja käski heitä antamaan kättä.

"Sanokaa nyt kauniisti tattis ja kumartakaa", neuvoi Martta, ja vanhin teki kuten äiti käski, mutta Riitta pani pienet kätensä silmiensä eteen ja kurkisteli sormiensa välistä vieraita, jotka nyt sanoivat jäähyväiset ja läksivät pois.

Neljän aikaan kokoontui runsaasti väkeä tupaan, jossa raittiuesitelmä oli pidettävä. Haalmannilta menivät kaikin. Jaakko istui äitinsä sylissä sekä Toppo ja Riitta äitinsä ja mummonsa välissä. Hetken perästä tuli esitelmän pitäjä, hän puhui pontevasti ankaria sanoja, jotka tunkivat syvälle ihmis-sieluun. Yht'äkkiä rupesi Topon silmistä kyneleitä vuotamaan, hän koetti itkuansa hillitä, mutta ei saattanut, ja kun esitelmä loppui, parkasi hän ääneensä itkemään, ja itki niin, että hänen pieni ruumiinsa oikein vapisi ja vanhempien täytyi kiirehtiä pois.

Kotia tultuaan kysyi äiti, mitä varten hän itki ja silloin poika ei ensin saanut selvää sanaa suustaan, mutta vihdoin hän änkötti: "Kun pa — pappi sa — sanoi ettei isä pä — pääse taivaaseen."

"Ei hän isästä mitään puhunut."

"Sanoi se — se ettei juo — juomari pääse taivaaseen ja Leena-Kaisa sanoi, että isä on juomari."

"Mutta isä lakkaa juomasta, en koske viinalasiin enään. Toppo parka, ei sinun isäsi tähden enään itkeä tarvitse."

Martan silmistä loisti autuaallinen väike. Oliko Jumala vihdoinkin kuullut hänen hartaat rukouksensa?

Sinä iltana varmaankin enkelit olivat liikkeellä ja hiipivät hiljaa katselemaan, miten kurjuuden majassa rauha jälleen oli saanut sijansa.

14. lapsuudenkoti.

"Äiti, mihinkä uusi lakkini joutui, en löydä sitä mistään ja hevonen on jo valjahissa, istutko, Riitta, sen päällä?"

"Äiti, Toppo tuuppasi minua."

"Olkaa nyt kauniisti, kun matkalle pääsette. Tässä, Toppo, on lakkisi, taluta kauniisti Riittaa ulos, minä tulen oitis Jaakon kanssa." Martta oli pukeutunut nuoremman poikansa Jaakon valmiiksi ja pani nyt kiinni oman sadetakkinsa. Puvusta ja koko komennosta näkyi, että perhe nyt oli hyvissä voimissa. Severistä oli tullut raittiuden harrastaja ja Sairiossa oli hänellä pieni punaiseksi maalattu asunto, sekä vieressä oleva perunamaa. "Kaarperissa" hän kävi työssä. Siellä maksettiin hyvä päiväpalkka eikä sallittu viinaan meneviä.

"Tulkaa nyt jo, että ennätämme ajoissa perille", huusi Severi.

"Tuossa paikassa." Eväskoppa ja tuliais-mytty siepattiin kainaloon vielä, ja sitte Martta läksi Jaakon kanssa ulos, lukitsi ovensa, antoi avaimen Severille sekä hyppäsi rattahille. Severi nosti Jaakon äidin syliin, Topon ja Riitan taka-istuimelle, ja käski Topon pitää kiinni sisarestaan. Itse tarttui hän ohjaksiin ja sitte lähdettiin ajamaan Jylhämäkeä kohti, tuolle matkalle, jolle Martta 9 vuotta oli toivonut, jota varten hän oli säästänyt ja koonnut rahoja, jotka eivät milloinkaan riittäneet tähän tarkoitukseen. Hänen mieleensä johtui se aika, jolloin hän 18-vuotiaana tyttönä tätä tietä ensi kerran läksi maailmaa koettelemaan; silloin oli tulevaisuus hämäränä hänen edessään, nyt oli hän jo paljon kokenut, ja tiesi paremmin kuin ennen, että kun hätä on suurin, on apukin lähellä. Iloisella mielellä katsoi hän tulevaisuutta kohti, olipa hän kovin nuori vielä, vasta seitsemänkolmatta-vuotinen, — kyllä sillä iällä toivovalla mielellä eteen päin katselee.

Vähän matkaa olivat ennättäneet kaupungista, kun lapset, jotka eivät kotona jaksaneet syödä, rupesivat taka-istuimelta hiljaa sipisemään: "Äiti, meidän on nälkä." Äiti ei ollut tuota ensin kuulevinaan, ajatteli vain, että mennäänhän lähemmäksi syöttöpaikkaa, sillä välin kuin odottavat. Mutta nyt rupesivat kilvan laulamaan: "Äitii, on nälkää, äitii, on nälkää — ää — ää."

"Noita lapsia, täytyyhän niille taittaa vähän ohrakaakkua." Martta antoi kumpaisellekin palasen ja lapset olivat tyydytetyt. Nyt he vain katselivat kauniita kartanoita, niityillä olevia suuria heinäkekoja ja jos jonkinlaisia esineitä. Äiti ei ennättänyt vastata heidän kysymyksiinsä, sillä niin taajaan niitä tuli, ja esineitten ohi ajettiin, ennen kuin hänelle selveni, mistä kysymys oli.

Tunnin aika kului syöttöpaikalla ja sitte matkaa jatkettiin taas. Nyt oli jo poikettu metsätielle eikä siis näkynyt paljon uusia esineitä enään, lapset kävivät unisiksi ja haukkottelivat tavan takaa, mutta Martan sydän sykähteli kummanlailla, kun hän kotipaikkoja lähenei, noita kauan kaivattuja eikä koskaan unohdettuja. Mikä lieneekään vaikuttanut, että häntä oikein vavistutti, jota lähemmäksi tuli. Jo näkyi Jylhävuori; juhlallisen synkkänä sen kanervainen harja kohosi salosta. Jo pilkoitti sivulta päin, vienossa tuulessa väreilevä lammen pinta. Metsän pihkainen tuoksu oli niin tuttu ja raitis... "Oi Severi, jospa sentään tänne voisimme asettua", sanoi Martta, "metsämaan elämä on kuin pyhäpäivän rauha. Täällä voisimme lapsinemme paremmin säilyä maailman kiusauksista."

"Kyllä kiusauksia aina tapaamme, mutta kentiesi täällä paremmin saattaisimme opettaa lapsillemme, *kenen* avulla kiusaukset voitetaan."

Nyt ajettiin Jylhävuoren mäkeä ylös, jo oltiin mäen päällä ja tuolla laaksossa lammen rannalla oli Jylhämäen torppa. Joka vain on ollut vuosia poissa kodistaan, johon hän ensi kerran palajaa, käsittää Martan tunteet. Jokainen vanha puu, jonka hän muisti, jokainen kivi, kaikki olivat hänelle rakkaita, vanhoja tuttavuuksia. Eräs suuri petäjä, jonka tuuli entis-syksynä oli kaatanut, oli poissa, ja sitä hän kaipasi, ikään kuin tuoni olisi häneltä ystävän riistänyt.

Pihaan tultiin, hevonen seisahtui, Severi katsoi ympärilleen, mutta ei näkynyt ketään. Hän nosti puoli-

uniset lapsensa maahan ja otti Jaakon syliinsä, jotta Marttakin alas pääsisi; riisui hevosensa ja meni sitä kaivolle juottamaan. Pihassa ei ollut muuta elävää olentoa, paitsi kaksi porsasta, jotka tulivat vieraitten eteen ja ikään kuin kuunnellen katselivat heitä, mutta kun lapset kurkottivat kätensä koskeaksensa niitä, röyhähtivät ne ja juoksivat hännät sikkarassa hakaan päin.

"Missä väki lienee?" sanoi Martta. "Eivät he ainakaan kaikki saata kaukana olla." Samassa tuvan ovi kävi, vanha mummo tuli portahille.

"Mistä kaukaa ollaan?" kysyi muori.

"Hämeenlinnasta."

"Hää, kuuloni on käynyt huonoksi."

"Hämeenlinnasta ollaan", vastasi Severi lujemmin.

"Hämeenlinnasta! — Ettehän vain ole..."

"Äiti, tässä nyt olemme, Severi ja minä joukkoinemme." Siinäkö riemu syntyi ja lapsen lapset, ne nyt muorin silmien ilona olivat.

Muori kertoi, että lapset ja lasten lapset olivat heinää tekemässä takaniityllä. "Mutta kyllä he sieltä pian tulevat", lisäsi hän. "Maalun täytyy ainakin tulla illallista valmistamaan."

"Ei sanota Maalulle, keitä ollaan, saa nähdä, tunteeeko hän?" sanoi Martta, jonka leikkisä luonto jälleen pääsi valloilleen.

"Ei maarin Maalu teitä tunne, hän oli sentään hyvinkin lapsi, 12-vuotias vain, kun lähdit."

Severi pisti tupakkaa piippuunsa ja muori toi voita, juustoa ja viilipiimää pöydälle; kalaa ja leipää siinä oli entiseltään jo. "Syökää nyt, kyllä maar teidän nälkä on. Jahka Maalu tulee, niin hän panee olkia lattialle ja tuo vaipat ja raidit lutista, että lapset pääsevät maata."

Siinä kun syötiin, tulivat entiset naapuritkin puheeksi. Pieniä muutoksia oli tapahtunut, torpista oli jostakusta mennyt henkilöitä naimisiin, toisista muuanne muuttanut, ja Kontiosta olivat vanhukset kuolleet.

"Vai ovat kuolleet, no Kustu on sitte yksin tiemmä", virkkoi Severi.

"Yksin on. Hm, onhan tämä ikään kuin Jumalan sallima, että tänne tulitte. Kas, se nyt on sillä tavalla, että Kustun tarvitsisi lähteä naimaan, mutta sitä hän ei tahdo tehdä, sanoo vain, että Kallu tulkoon Miinan kanssa Kontioa hoitamaan, ja ottakoon Maalu miehen tänne, mutta kun totta puhuu, on Maalusta paisunut komea likka ja eräs lampuodin poika on nyt häneen silmänsä iskenyt, hän on vanhempiensa ainoa poika ja tahtoo Maalua emännäksi taloonsa. Tässä sitte sanoimme juuri tuonaan, että tarvitsis kirjoittaa Martalle ja Severille, että tulisitte ottamaan tätä torppaa haltuunne, kontrahdit käyvät vielä minun nimessäni, ei teidän tarvitsisi muuta kuin tulla vain tänne ja myydä kampsunne kaupungissa. Kontiossa on Kallulla kaikki valmista, ettei täältä mitään tavaroita suuriakaan sinne muuteta. Tästä aioimme jo aikaa teille kirjoittaa, sillä ovathan ne vanhukset jo puoli vuotta olleet kuolleena. Ukko kuoli jo tuossa joulun edellisellä viikolla ja Ulla sitte Kynttilänä, mutta ei kirjettä saatu toimeen, kun ei täällä kukaan oikein osaa panna asioita paperille, sikseen se jäi. Olihan Kustu kaupungissa, mutta ei hän saanut selkoa asunnostanne ja tuli sitte kiire kotiakkin, työn-aika kun oli parhaallaan juuri, ja sillä tapaa se sitte on jäänyt. Yhdessä viljelyksessä ovat nyt vain molemmat torpat olleet."

Severi ja Martta katsoivat toisiinsa. He eivät puhuneet tähän mitään, mutta molemmat ajattelivat: "Meillä on edessä Jumalan viittaama tie."

Muorin puhuessa tuli Maalu kotia, hän tervehti, katsellen etsivästi ympärilleen. Martta virkkoi: "Olemme täällä pyytäneet yösijaa ja ruokaa muorilta, kun lapset olivat unissaan, ja itsekin olimme väsyneet, ettemme jaksaneet ajaa kauemmaksi; jos nyt saisimme olkia lattialle, että lapset pääsisivät maata."

"Kyllä sitä saatte", sanoi Maalu, jonka toivova katse nyt muuttui melkein alakuloiseksi, kun hän virkkoi: "Näin hevosen ja rattaat pihalla ja ajattelin itsekseni: 'entä jos sisareni, joka on ollut yhdeksän vuotta poissa Hämeenlinnassa, nyt olisi tullut;' mutta eipä ollutkaan."

"Mutta entä jos sentään olisi tullut... Katsoppas, Maalu, nyt oikein tarkasti, kyllä vielä verkkoja lammesta yhdessä pääsemme kokemaan."

"Hyvänen aika! Sinähän se oletkin, aivan varmaan, mitenkä en sinua heti tuntenut?"

"Muistatko, kun lupasin tuoda sinulle kauniin huivin, jahka rikastuisin? Kauan olet sitä saanut odottaa. Katso, tässä on minulla mies ja kolme lasta, eikö siinä ole rikkautta kyllin? — Ja kas tässä on huivi, jonka olen ollut sinulle velkaa."

"Kiitoksia! Oikeinpa se on puolisilkkiä. Mutta juoksenpa puhumaan Kallulle ja Miinalle myöskin, että olette täällä."

Maalu läksi ja hetken perästä oli koko perhe koossa. Miinallakin oli kaksi tyttöä. Ensi iltana orpanukset katsoa tuijottivat toisiinsa ja kun pikku Miina koski kaupungin tytön vyöliinaan, joka hänen mielestään paistoi kumman hienolta, niin Riitta huusi: "ääh", ja veti vyöliinansa niin äkkiä pois, että reunusta repesi. Siitä syntyi suru ja äiti käski hänen olla kiitti sekä riisui sitte lapsensa maata.

Ei torpan vanhempi väkikään kauaa valvonut, heidän kun aamulla jälleen aikaisin täytyi olla työssään, mutta suuruksen jälkeen juotiin korppukahvia, kun Haalmannin olivat tuoneet kaupungin-nisusia, sekä muutaman naulan sokuria ja kahvia tuliaisiksi.

Siinä sitte taas kun juttelivat, kehoittivat Severiä muuttamaan Jylhämäkeen, ja tähän Severi suostui. Päätettiin, että mummolle jättäisivät vanhemmat lapset ja lähtisivät itse kaupunkiin myymään, mitä heillä siellä oli myytävää. Viikon viipyivät he Jylhämäessä, ja ulkotyössä kävivät koko ajan, Martan mielestä se oli kovin hauskaa. Sisarusten lapset olivat jo ihan tuttuja keskenään. Toppo ja Riitta jäivät halusta muurin luo, mutta Jaakon Martta otti mukaansa. Ei nyt ensinkään ollut ikävä lähteä, kun tiesivät pian palaavansa takaisin.

Syksyllä sitte muuttivat kotitorppaan, jossa Martta onnellisena rupesi emännöitsemään. Severi osti jälleen torven entisen sijaan, jonka hän ennen rappiotilassa ollessaan oli hukannut. Nyt hän jälleen saattoi vaimonsa, lastensa ja koko ympäristönsä huviksi sitä soittaa, kun hän pyhä-iltoina perheensä parissa lammella souteli. Neljä vuotta jatkui tämän perheen onnellinen elämä, mutta sitte synkistyi jälleen taivas. Soitto taukosi lammelta ja kirkkopihaan nousi uusi kumpu, jonka luona Martta aina viipyi lastensa kanssa, kun hän pyhänä kirkkoon meni. Sen kummun alla makasi Severi, hän oli terveytensä pilannut eikä jaksanut enään entiselleen päästä; mutta vähätpä siitä, hän oli löytänyt sielullensa pohjan.

* * * * *

Monet talvet ovat lumea tuiskanneet Jylhämäen torpan maille ja kevään aurinko monasti sulattanut jään lammelta sitte kuin Martta kotitorppansa muutti. Lapset ovat kasvaneet, Toppo on jo 14-vuotias ja osaa hyvinkin äitiänsä auttaa.

On lauantai-ilta, Martta ja lapset ovat tulleet saunasta ja istuvat tuvan portailla. Mummo veisaa tuvassa tärisävällä äänellä. Kontion Kustu tuli rannasta päin, hän oli ollut kalassa. Kustu läheni Marttaa ja sanoi:

"Tässä tuon sinulle kaloja pyhäksi — tuoreita kaloja —"

"Kiitoksia! Tuleppa sisälle, että kahvia keitän."

Kustu katsoi ympärilleen ja meni sisään, mutta sanoi tupaan tultuansa: "En minä kahville tullut, tahdoin vain kysyä, josko sinulle nyt kelpaisin?..."

"Kustu hyvä, en minä enään naimisiin mene, rakkauteni hautasin turpeen alle."

"Kyllä minä sen melkein arvasin, mutta ajattelin, että ehkä olisit tarvinnut apua toimissasi..."

"Kyllä Toposta jo apua karttuu."

"Kyllä niinkin. Hyvästi nyt, Martta, jos apua tarvitset, niin kyllä tullaan." Kustu lähti menemään kotia päin, ja Martta istui jälleen portahille. Aurinko läheni läntistä taivaanrantaa ja loi kultaiset säteensä laaksoon ja Jylhävuoren harjalle.

"Äiti, katsoppas pian, tuolla vuoren harjalla on kovin paljon röökinöitä ja herroja, katsoppas kuinka kauniita!"

Äiti katsoi vuorelle päin, ja siellä niitä todellakin oli kaunis joukko nuoria, muutamilla oli tähystimet kädessä.

Hetken perästä tuli koko joukko alas laaksoon, tulivat torpan pihaan ja kysyivät, saisivatko ruokaa ostaa. Martta lupasi. Samalla juoksi joukosta esiin solakka, kirkas-silmäinen tyttö, laski toisen käsivartensa Martan kaulan ympäri ja sanoi: "Martta, tunneteko minua?"

Martta katseli hetkisen ja sanoi epävarmana:

"Inkeri?" Mutta samassa hän tuns selvästi ja huudahti: "Hyvänen aika, kuinka röökinä on kasvanut, olette ihan aikaihmiseksi tullut. Niinpä ne vuodet menevät."

"Niin menevät", sanoi Inkeri ja loi veitikkamaisen silmäyksen lähimmäiseen kumppaniinsa, erääseen nuoreen herraan, joka hymyillen viiksiään väänteli, kuka lienee ollut, kentiesi joku sukulainen — tuttavalta näytti...

Martta läksi asettamaan pöydälle ruokaa, joka nuorisolle hyvältä maistui. Ruoalta päästyä kiirehtivät jälleen matkalle. Inkeri kuitenkin ensin jakeli sokerileivoksia lapsille ja sanoi sitte jäähyväiset.

Martta katsoi hänen jälkeensä, kun tyttö kiipesi kevein askelin ylös mäkeä, ja ajatteli: "Mimmoiseksika hänenkin elämänsä muodostunee..."

Ajatuksiinsa vaipuneena läksi hän hitaasti sisälle. Vanhat muistot olivat heränneet, kun hän näki Inkerin. Hän istahti ääneti akkunan ääreen, muutama kyynel vieräi hiljaa hänen ahavoittuneille kasvoilleensa. Lapset panivat maata, mutta Martta istui vielä kauan yksin valveella, mitä lienee ajatellut... Kun taivaanrannalta katosi viimeinen rusotus ja lasten tasainen hengitys ilmaisi, että olivat uneen vaipuneet, silloin Marttakin vihdoon meni levolle.

Kotitorpassaan, Jylhämässä, elää Martta vieläkin, kasvattaen lapsistaan kelpo kansalaisia.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MARTTA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or

creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.

- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.